

EU TECHNICAL ASSISTANCE
TO CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS
IN THE WESTERN BALKANS AND TÜRKİYE

GENİŞLEME BÖLGESİNDE
SİVİL TOPLUMA
AB DESTEĞİ İÇİN
GÜNCELLENMİŞ REHBERLER
BATI BALKANLAR VE TÜRKİYE
2021-2027

Temel Değerlendirme Raporu

EK 7

ÜLKE ANALİZİ
TÜRKİYE

Funded by
the European Union

Bu çalışma, AB TACSO 3 projesinin denetimi altında bir araştırmacı ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Baş Uzman ve ana yazar: Snježana Bokulić

Veri analisti ve anket uzmanı: Dr. Blerina Metanj Subashi

Ülke Analizi Yazarları:

Natasha Mazari – Arnavutluk

Kanita Kulić – Bosna Hersek

Afërdita Pustina – Kosova

Aleksandra Gligorović – Karadağ

Marija Armenski – Kuzey Makedonya

Jelena Pajović van Reenen – Sırbistan

Özge Konuralp – Türkiye

AB TACSO 3 Takım Lideri – Richard Allen

Hukuk Danışmanları

Dr. Ersida Teliti – Arnavutluk

Selim Kulić – Bosna Hersek

Milorad Marković MSci – Karadağ

Maja Atanasova – Kuzey Makedonya

Dr. Robert Sepi – Sırbistan

Doç. Dr. Ulaş Karan – Türkiye

Düzeltilme:

Jonathan Boulting

Belgrad, Sırbistan, Mayıs 2023

<https://tacso.eu>

Ek için Giriş

Bu ülke analizi, Genişleme Bölgesinde Sivil Toplum için AB Desteği Rehberleri 2021–2027: 2021 Temel Değerlendirme Raporunun bir ekidir.

Rehberler, bu yedi yıllık dönemde genişleme bölgesindeki sivil topluma verilecek AB desteğinin elde etmeyi amaçlayacağı sonuçların ana hatlarını belirtmektedir. Bu değerlendirme, başlangıç yılı olan 2021 için Rehberlerin göstergelerine mukabil mevcut duruma ilişkin kanıtlar sağlamaktadır.

Bu ek, Rehberlerdeki 59 göstergenin her birine mukabil Türkiye'deki durumun değerlendirmesine ilişkin kanıtların bir özetini sunmaktadır. Bu ek, tacsso.eu internet sitesinde bulunan bölgesel rapor ile birlikte okunmalıdır.

Metodoloji

Bölgesel raporda ve ülke eklerinde sunulan analizler, birincil ve ikincil kaynaklardan derlenen verilere dayanmaktadır. Birincil araştırma, STÖ'lere ve kamu görevlilerine yönelik anketlerin yanı sıra, ilgili kanunların ve STÖ'lerin katılımıyla 1 ve 2 Aralık tarihlerinde düzenlenen odak grup toplantılarının hukuki bir analizini içermektedir. İlgili bilgileri ve verileri sağlamak amacıyla STÖ'ler, ulusal insan hakları kurumları, hükümet ve diğerleri tarafından hazırlanan raporlar gibi ikincil kaynaklar da gözden geçirilmiştir. Veri toplama ve analizi, başlangıç yılı olan 2021'e işaret etmektedir.

Kamu görevlilerine yönelik anket, 13 Ekim ve 22 Kasım 2022 tarihleri arasında yürütülmüştür. Anketin amacı, çalışmalarında STÖ'ler ile en yakından ilişki kuran seçilmiş kamu görevlilerinin spesifik ilgili göstergelere ilişkin perspektiflerini derlemek olmuştur. Anket çoğunlukla kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur ve isim belirtilmeden yürütülmüştür. Türkiye için, kamu kurumlarında 7 cevap alınmıştır.

STÖ'lere yönelik anket, 26 Eylül ve 18 Ekim 2022 tarihleri arasında yürütülmüştür. STÖ anketi kapsamlı bir biçimde yaygınlaştırılmış ve Türkiye'deki STÖ'lerden toplamda 184 geçerli cevap alınmıştır. Bu anket çoğunlukla kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur.

Yanıt verenlerin neredeyse yarısını oluşturan %47'lik bir kısmı, çoğunlukla üst düzey yöneticiler ve yönetim kurulu üyeleri olmak üzere STÖ içindeki üst düzey yetkililerdir, ayrıca diğer yetkili müdürler, yöneticiler ve başkanlar da vardır. Yanıt verenlerin benzer oranda bir kısmı, yani %45'i, sekiz yıl veya daha uzun bir süredir bir örgütte yer almaktadır. Yanıt verenlerin %49'u kadındır; sadece %1,6'lık bir kısım ikili cinsiyet tanımlarından birini seçmemiştir. Yanıt verenlerin beşte dördünden fazlasını oluşturan %86'lık kısmı 31 yaş ve üzerindedir; %41'i ise 51 yaşın üzerindedir.

Yanıt verenlerine üçte birinden fazlasını oluşturan %35'lik bir kısım bir topluluğa, azınlığa ve ötekileştirilmiş gruba mensup olduğunu tanımlamıştır. Bu tür bir gruba mensup olduğunu tanımlayanlar arasında %15'i engelli olduğunu, %9'u LGBTIQ topluluğuna ve %2'si ise Roman, Aşkale veya Kıpti topluluklarına mensup olduklarını tanımlamıştır.

Ankete katılan STÖ'lerin üçte ikisinden fazlasını oluşturan %84'ü son yirmi yıl içinde, çoğunluğu oluşturan %43'ü ise 2011-2021 arasında kurulmuştur. Katılan STÖ'lerin sadece %14'ü 1990 veya öncesinde kurulmuştur. Yanıt verenlerin neredeyse tamamını oluşturan %94'ü tescilli örgütlerdir. Katılan STÖ'lerin yaklaşık beşte ikisini oluşturan %39'u sivil dernekler olarak tescillidir ve %16'sı vakıftır.

Katılan STÖ'lerin üçte ikisini oluşturan %65'lik kısmı yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde olmak üzere ülke içinde çalışmaktadır: %28'i ulusal düzeyde çalışırken, %37'si yerel örgütlerdir. Katılan STÖ'lerin neredeyse yarısını oluşturan %46'lık kısmı, ülke içinde çalışmaya ek olarak uluslararası düzeyde de çalışmaktadır.

Ankete katılan STÖ'ler içinde en yüksek orana %25 ile insan hakları konusunda çalışanlar sahiptir; bunu %19 ile çevre ve iklim eylemi, %17 ile eğitim, araştırma ve yenilikler ve %13 ile engelli kişilerin hakları konularında çalışanlar izlemektedir. Ayrıca, katılan STÖ'lerin %12'si çocuk hakları, %11'i politika yapma ve karar verme süreçlerine halkın katılımı ve %11'i ise azınlık hakları, ayrımcılık yapmama ve LGBTIQ hakları konularında çalışmaktadır.

Katılan STÖ'lerin %44'ünü oluşturan yarısından azı, anketin yapıldığı sırada örgütte çalışan 1-10 arası sürekli, tam veya yarı zamanlı personele ve gönüllüye sahip küçük örgütlerdir. Öte yandan, katılan STÖ'lerin %14'ü 51 veya daha fazla personele ve gönüllüye sahiptir.

Katılan STÖ'lerin %16'sı herhangi bir yıllık ciroya sahip değilken, üçte birinden biraz fazlasını oluşturan %35'lik bir kısmı 25.000 Avro'ya kadar yıllık bir ciroya sahiptir. Buna ek olarak, %41'lik bir kısmı 50.000 Avro'ya kadar yıllık bir ciroya sahiptir. Bunu takiben, yanıt verenlerin %10'u STÖ'lerinin 50.001 Avro ile 100.000 Avro arasında yıllık bir ciroya sahip olduğunu, %11'i ise STÖ'lerinin 100.001 Avro ile 500.000 Avro arasında yıllık bir ciroya sahip olduğunu belirtmiştir. %11'i, örgütlerinin yıllık cirosunun 500.000 Avro'nun üzerinde olduğunu belirtmiştir.

Göstergelere mukabil değerlendirme

Toplanan veriler, her bir göstergeye mukabil olarak 2021 yılındaki durumun analizi için bilgi sağlamıştır. Mevzuata veya standartlara uyum gibi normatif bir değerlendirmeye sahip olan göstergeler için, hızlı bir görsel kılavuz sağlamak amacıyla aşağıdaki trafik ışıkları sistemi kullanılmıştır:

5 – standartları tamamen karşılıyor

4 – standartları büyük ölçüde karşılıyor

3 – standartları orta ölçüde karşılıyor

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor

1 – standartları karşılamıyor

Değerlendirme, değerlendirmenin anlamlı kabul edildiği göstergelere uygulanmıştır.

Geri kalan göstergeler normatif bir standarda sahip değildir; bunun yerine yıldan yıla gözlemlenen eğilimlerin bir gösterimini sağlamaktadır. Gelecekteki değerlendirme raporları, 2021 yılındaki temele göre karşılaştırmalı değerler sağlayacaktır.

Spesifik Hedef 1

Sivil toplumun faaliyetlerini gerçekleştirmesine olanak sağlayan bir ortam mevcuttur.

SH 1.1. Genişleme Bölgesindeki tüm bireyler ve tüzel kişiler, resmi olmayan ve/veya tescilli örgütler kurabilir, bunlara dahil olabilir ve katılabilir, barışçıl bir şekilde toplanabilir ve kendilerini özgürce ifade edebilir.

Gösterge 1.1.a: İlgili yerel mevzuatın aşağıdakileri hangi ölçüde sağladığı:

- Dernekler, herhangi bir nedenle ayrımcılık olmaksızın kurulabilir ve tescil ettirilebilir;
- Faaliyetleri kapsamında veya hedeflerine ulaşma çabalarında hiçbir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz;
- Ancak bağımsız ve tarafsız bir mahkemenin verdiği bir kararı takiben feshedilebilirler;
- Barışçıl toplanma özgürlüğüne hiçbir bir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz;
- Herkes ifade özgürlüğünü kullanabilir ve hiçbir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz.

1 – standartları karşılamıyor

Türkiye’de dernek kurma özgürlüğüne ilişkin mevcut yasal çerçeve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 33. Maddesi ile güvenceye alınmış ve düzenlenmiştir ve herkesin bir dernek ve vakıf kurmasına izin vermekte ve derneğin amacına ilişkin sınırlar getirmemektedir. 33. Maddede belirtildiği gibi, herkes, önceden izin olmaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Bununla birlikte, silahlı kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesi mümkündür. Anayasanın 33. Maddesi ayrıca özellikle millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle olmak üzere, dernek kurma özgürlüğünün sınırlanabileceği veya kaldırılabilmesi belirli durumları da tanımlamaktadır. Bu madde uyarınca, dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Buna ek olarak, Medeni Kanun’un 56(2) sayılı Maddesi, “kanuna” veya “ahlaka” aykırı amaçlarla dernekler kurulmasını yasaklamaktadır. “Ahlaka aykırı” olma kriteri, muğlak bir yasaktır. Ayrıca, Medeni Kanun’un 47(2) sayılı maddesine göre, amacı hukuka veya ahlaka aykırı olan kişi toplulukları tüzel kişilik kazanamaz. Bu nedenle, bu tür derneklerin daha önce tescil edilmiş olsalar dahi tüzel kişilik kazanamayacakları kabul edilmiştir. Dernekler Kanununun 30(b) sayılı maddesi, Medeni Kanun’da olduğu gibi, derneklerin anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan amaçları veya konusu kanunlara göre suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla kurulamayacağı şartını getirmektedir. “Kanunlarla açıkça yasaklanan amaçlar” ve “suç teşkil eden fiiller” kriterleri, derneklerin kurulmasını ve tescilini kısıtlamak için geniş bir biçimde yorumlanabilir. Ayrıca, 2020 yılında yürürlüğe konan ve sivil toplum örgütlerinin (STÖ) üyelerinin kişisel bilgilerinin bildirilmesinden¹ ve Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanundan² oluşan iki önemli yasal değişiklik mevcuttur. Son yasal değişiklikler sonucunda, dernekler artık mevcut üyelerinin ve üyeliğe kabul edilen veya üyelikten çıkarılan kişilerin kişisel bilgilerini (yani ad, soyad, kimlik numarası, meslek ve doğum tarihi) İçişleri Bakanlığına, İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğüne veya Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) üzerinden kamu makamlarına bildirmekle yükümlüdür. Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun ile getirilen diğer yasal değişiklik, bilhassa yurt dışından fon alan STÖ'lere yönelik olarak, nihai olarak devletin STÖ'lerin işleyişine doğrudan müdahalesine olanak verecek şekilde keyfi denetimlerin yolunu açmaktadır. Doğrudan olmamakla birlikte, yukarıda belirtilen

¹ Dernekler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181001-1.htm> adresinde bulunmaktadır; Dernekler Kanununun 23 ve 32 sayılı Maddeleri, 26 Mart 2020 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan “7226 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile değiştirilmiştir. Yönetmelikte yapılan değişiklikler kanunlaşmıştır.

² <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/15.7262.pdf>

nedenlerin “kamu ahlakı” gerekçesiyle LGBTI+ derneklerine karşı veya “terör suçları” gerekçesiyle siyasi amaçlarla kurulmuş derneklere karşı, uluslararası insan hakları hukukuna aykırı bir ayrımcılık teşkil etmesi imkan dahilindedir. Mevzuatta, dernek kurma özgürlüğünü koruyan ceza kanunu hükümleri son derece sınırlıdır. Türk Ceza Kanunu’nun 114 ve 118 sayılı Maddeleri siyasi partilerin ve sendikaların özgürlüklerinin engellendiği durumlar için yaptırımlar getirmekle birlikte, dernekler ve vakıflar için bu tür herhangi bir yaptırım öngörülmemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 34. Maddesinin toplantı özgürlüğünü açıkça güvenceye almış olmasına rağmen, bazı kanunlar ile ikincil mevzuattaki kısıtlayıcı maddeler anayasanın sağladığı toplantı özgürlüğünü kullanmayı zorlaştırmaktadır. Anayasanın 34. Maddesi, “herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir” hükmünü içermektedir³. Bu madde toplantı özgürlüğünü açıkça korumaktadır, ancak bu hakkın kullanılmasının kısıtlanabileceği koşulları da listelemektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme hakkı ancak millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak veya başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle kısıtlanabilir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütlerinin, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzel kişilerin yapacakları açık ve kapalı yer toplantılarını düzenlemektedir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 9. Maddesinde bir düzenleme kurulu kurulması gerektiği belirtilmektedir; 9. Madde uyarınca oluşturulan düzenleme kurulunun üyelerinin tamamının imzalayacakları bir bildirim toplantısının yapılmasından en az 48 saat önce ve çalışma saatleri içinde, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verilmelidir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun 10. Maddesine göre, toplantıyı düzenleyenlerin toplantının amacını, toplantının yapılacağı yer ve gün ile başlayış ve bitiş saatlerini, düzenleme kurulunun başkan ile üyelerinin açık kimlikleri ve meslekleri ile ikametgahları ve varsa çalışma adreslerini söz konusu bildirimde belirtmeleri gereklidir. Toplantıdan 48 saat önce bildirimde bulunma şartı, kendiliğinden gerçekleşen toplantı ve gösterileri doğrudan kanuna aykırı kılmaktadır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, idarelere, toplantı özgürlüğünün kullanılmasına sınırsız müdahale yetkisi vermektedir. Bu istisnai şartlardan ötürü, önceden izin almadan silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, pratikte önceden izin alma zorunluluğu şeklinde uygulanmaktadır. Bu bakımdan, yasal çerçeve insan hakları standartları ile uyumlu değildir ve herkesin hiçbir ayırım olmadan barışçıl toplanma hakkını korumaktan çok uzaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 25. ve 26. Maddeleri ifade özgürlüğünü açıkça güvence altında almaktadır; ancak bu hak, ikincil mevzuat ve kamu makamlarının ifade özgürlüğünün pratikte kullanılmasını engelleyen fiili uygulamaları ile kısıtlanmıştır⁴. Öte yandan Türk Ceza Kanunu, 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, Türkiye’deki ifade özgürlüğü ihlalleri için zemin oluşturmaktadır ve Anayasanın ifade özgürlüğü için sağladığı güvencelerle çelişmektedir. 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda yer alan “terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden bildiri veya açıklamalarını basanlar veya yayınlayanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” şeklindeki hükümdeki “meşru gösteren veya öven ya da ... teşvik eden” tanımı muğlaktır; bu da kanunun keyfi uygulamalarına zemin hazırlamaktadır. Bunun yanı sıra, 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanununda yer alan dört madde, yani Madde 8, 8A, 9 ve 9A - Türk Ceza Kanunu kapsamındaki bazı suçlar, 5816 Sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanununda yer alan suçlar, 7258 Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Oyunları Düzenlenmesi Hakkında Kanununda düzenlenen suçlar ve 2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanununun 27. Maddesi kapsamında düzenlenen suçlar gerekçesiyle ve ayrıca bireylerin hayat ve mülkiyet hakkının korunması, millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya kamu sağlığının korunması gibi nedenlerle veya kişisel hakların ihlali veya mahremiyetin ihlali durumlarında - internet sitelerine erişimin engellenmesi

3 <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/filleridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>

4 <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/filleridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>

için temel sağlamaktadır. Aslına bakılırsa, kişisel hakların korunması adına kanunun muğlak bir şekilde uygulanması, ifade özgürlüğünün kanunda yeterince korunmadığı durumlarda ifade özgürlüğünün ihlali olarak kullanılmaktadır.

SH 1.2. Kamu makamları, STÖ'leri müdahalelere ve saldırılara karşı korur ve mahremiyetlerini korur.

Gösterge 1.2.a: STÖ'lerin, haklarını kullanmalarını etkileyen kararlara itiraz etmek veya gözden geçirilmesini istemek için etkili bir hukuk yoluna erişime hangi ölçüde sahip oldukları.

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor

Türkiye'de STÖ'ler, haklarını kullanmalarını etkileyen kararlara itiraz etmek veya gözden geçirilmesini istemek için etkili bir hukuk yoluna erişime sadece teoride sahiptir. Anayasanın "Hak arama hürriyeti" başlıklı 36. Maddesi adil yargılanma hakkını kapsamaktadır, dolayısıyla adalete erişim Anayasa tarafından tanınmıştır ve bu da adalete erişim için yeterli bir koruma olarak kabul edilebilir. Türkiye'de, üç tür yargılama usulü mevcuttur: hukuk muhakemeleri, ceza muhakemeleri ve idari muhakemeler. Türk Ceza Muhakemesi Kanununun 150. Maddesine göre, ifade özgürlüğünü kullanan kişilere karşı bir kamu davası açılması durumunda, suçun niteliği ne olursa olsun kişinin devlet tarafından görevlendirilen bir müdafii hakkı vardır. Ayrıca, davalının bir kamu davasında herhangi bir harç ödemesi gerekmediğinden, adli yardım hususunda herhangi bir sorun yoktur⁵. Ceza davaları, sadece gerçek kişiler için geçerlidir. Örgütlere karşı açılan davalar, idari muhakemeler ile hukuk muhakemeleri kapsamına girmektedir. Türkiye'de, hukuk muhakemeleri ve idari muhakemelerde bir avukat tarafından temsil edilmek mecburi değildir. Bir avukat tarafından temsil edilmek mecburi olmamakla birlikte, gittikçe daha karmaşık hale gelen mahkeme usulleri avukat tarafından temsili birçok davada bir gereklilik haline getirilmiştir. Adli yardım konusu, Hukuk Muhakemeleri Kanununun 334-340 arası Maddelerinde düzenlenmiştir. Kanunun 334. Maddesi, kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, gereken yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olan kimselerin, iddia ve savunmalarında, geçici hukuki korunma taleplerinde ve icra takibinde, taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması kaydıyla adli yardımdan yararlanabilecekleri hükmünü içermektedir. Bu Maddeye göre, kamuya yararlı dernek ve vakıflar, iddia ve savunmalarında haklı göründükleri ve mali açıdan zor duruma düşmeden gerekli giderleri kısmen veya tamamen ödeyemeyecek durumda oldukları takdirde adli yardımdan yararlanabilirler. 1 Aralık 2022 tarihi itibarıyla, idare tarafından tescil edilen 102.709 dernek içinde kamu yararına çalışan dernek statüsü verilen derneklerin toplam sayısı sadece 357'dir.⁶ Hukuk mahkemelerince tescil edilen 6.074 vakıf içinde, vergi muafiyeti tanınan vakıfların sayısı sadece 312'dir.⁷ Kamu yararına çalışan derneklerin(%0,3) ve vergi muafiyetin tanınan vakıfların(%5) oranlarının çok düşük olduğu dikkate alındığında, derneklerin ve vakıfların büyük çoğunluğu ücretsiz adli yardıma erişime ve dolayısıyla etkili bir hukuk yoluna erişime sahip değildir. Hukuki danışmanlığa erişim hakkı ile ilgili olarak, STÖ'ler barolardan ücretsiz hukuki danışmanlık almak için başvurma hakkına sahip değildir, sadece kriterleri karşılayan gerçek kişiler bu tür hizmetlere erişebilir.

Bu bakımdan, Türkiye'de STÖ'lerin haklarını kullanmalarını etkileyen kararlara itiraz etmek veya gözden geçirilmesini istemek için etkili bir hukuk yoluna erişimi, uluslararası insan hakları standartlarını karşılamamaktadır. Hukuk muhakemeleri ve idari muhakemelerdeki giderler, adalete erişim hakkının özünü baltalayan bir engel oluşturmaktadır. Son derece maliyetli mahkeme giderleri, adalete erişim hakkının özüne zarar vermektedir. STÖ'ler adli yardım hizmetleri için uygun olmadıklarından, hukuk davaları ve idari davalardaki yüksek mahkeme giderleri adalete etkili erişim hakkını ihlal etmektedir.

5 Türkiye'de "adli yardım", yapılacak tüm yargılama ve takip giderlerinden geçici olarak muafiyeti, yargılama ve takip giderleri için teminat göstermekten muafiyeti, dava ve icra takibi sırasında yapılması gereken tüm giderlerin devlet tarafından avans olarak ödenmesini ve davanın avukat ile takibi gerekiyorsa, ücreti sonradan ödemek üzere bir avukat teminini içermektedir.

6 Bkz. <https://www.siviltoplum.gov.tr/yillara-gore-faal-dernek-sayilari> ve <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararına-calisan-dernekler>.

7 Bkz. <https://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi> ve https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/001vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi05082020.pdf.

STÖ anketinin sonuçlarına göre, STÖ'lerin %18'i devlet makamlarının örgütleri ile ilgili olarak haklarını kullanma kabiliyetlerini olumsuz etkileyen kararlar verdiğini belirtmiştir; STÖ'lerin %11'i ise bu tür kararlara resmi, yasal, adli ve idari kanallar yoluyla etkili bir şekilde itiraz edememiştir. Etkili bir hukuk yoluna erişimle ilgili açık uçlu soruya karşılık olarak, ankete katılan STÖ'lerden birisi, İçişleri Bakanlığı veya yerel makamlar tarafından yürütülen sık denetimlerin itiraza açık olmadığına, yani denetimin gerçekten gerekli olup olmadığına karar verebilecek herhangi bir itiraz mekanizması bulunmadığına dikkat çekmiştir. Sadece denetimin sonucu itiraza tabidir. Ayrıca, hak sahiplerinin açık alan faaliyetlerinin yasaklanmasına yönelik idari kararlara karşı başvuru hukuk yollarının, söz konusu kararların bir başarı olasılığı sunmaması nedeniyle tercih edilmediği vurgulanmıştır.

Gösterge 1.2.b: Kanunların CSO'ları bilhassa aşağıdakiler olmak üzere tehditler, saldırılar, adli taciz ve ayrımcı muamelelerden ne ölçüde koruduğu:

- korkutma, taciz ve tahkirin yanı sıra çevrimiçi ve çevrimdışı nefret söylemi dahil olmak üzere tehditler;
- şiddet eylemleri, fiziksel şiddet, aramalar ve mala zarar verme dahil olmak üzere saldırılar;
- keyfi tutuklama ve gözaltı, iletişime hukuksuz müdahale ve ceza, hukuk ve idari muhakemelerin kötüye kullanımı veya bunlara yönelik tehditler dahil olmak üzere adli taciz;
- STÖ'ler için orantısız bildirim gereklilikleri dahil olmak üzere ayrımcı muameleler.

1 – standartları karşılamıyor

İç mevzuat, STÖ'leri tehdit, saldırı ve adli tacizden koruyan herhangi bir doğrudan uygulanabilir hüküm içermemektedir. Ayrımcı muamelelerin Anayasanın 10. Maddesi ile yasaklanmış olmasına rağmen, yazılı hukukta STÖ'lere herhangi bir doğrudan atıf mevcut değildir. Tehdit veya saldırı eylemlerini cezalandıran kanun hükümleri, sadece suç mağduru olan gerçek kişiler için geçerlidir. Adli taciz, Türk hukukunda yasaklanmış bir fiil değildir. Ayrımcılık yasağı ile ilgili hükümler de gerçek kişiler için geçerlidir ve Anayasanın 10. Maddesi STÖ'ler için sadece dolaylı koruma sağlamaktadır. Yasal çerçeve tüzel kişilere daha çok ayrımcı muamelelerin failleri olarak atıfta bulunmaktadır.

Gösterge 1.2.c: Aşağıdaki bakımlardan tehditler, saldırılar, adli taciz veya ayrımcı muameleler olmaksızın etkili bir şekilde çalışan STÖ'lerin oranı:

- STÖ'lerin korunmasına ilişkin eksiklikler ile ilgili şikayetler;
- STÖ'lere ve üyelerine yönelik saldırıların sayısı;
- mala zarar verme olaylarının sayısı;
- bildirimlerdeki ayrımcı muamelelerin sayısı;
- STÖ ofislerinin hukuksuz olarak arandığı veya denetimlere tabi tutulduğu olayların sayısı;
- STÖ'lerin iletişimlerine müdahale olaylarının sayısı.

STÖ anketinin sonuçlarına göre, STÖ'lerin %4'ü hem örgütlerinin hem de üyelerinin tehditlere veya fiziksel saldırılara maruz kaldığını belirtmiş, STÖ'lerin %1'i sadece örgütlerinin ve %2'si ise sadece üyelerinin tehditlere veya fiziksel saldırılara maruz kaldığını beyan etmiştir. Örgütlerinin ve üyelerinin tehditlere veya fiziksel saldırılara maruz kaldığını beyan eden STÖ'ler arasında, bazı STÖ'ler örgütlerinin medyadaki karalama kampanyaları ile karşı karşıya kaldığını ifade etmiş, bazı diğer STÖ'ler ise örgütlerinin düzenli olarak hükümet yanlısı medya kanallarının kara propagandasına maruz kaldığını ve hedef gösterildiğini ve bu nedenle internet sitelerinde yönetim kurulu üyelerinin adlarını ve benzer bilgileri kamuoyuna açıklamadıklarını belirtmiştir. Bunun dışında söz konusu örgütler, cinsel şiddet eylemleri veya söylemleri nedeniyle ifşa veya dava ettikleri kurumların destekçilerinin fiziksel veya cinsel şiddet tehditleri ile karşı karşıya kalmıştır. Buna ek olarak STÖ'lerin %3'ü mala zarar verme, %2'si aşırı ve makul olmayan miktarlarda rapor sunmalarının istenmesi, %2'si hukuksuz aramalara tabi tutulma, %4'ü hukuksuz denetimlere tabi tutulma ve %1'i iletişimlerine müdahale olayları yaşadıklarını bildirmiştir.

SH 1.3. Aşırıılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadele için kullanılan önlemler, riske dayanan yaklaşıma uygun olarak hedefe yönelik ve orantılıdır ve örgütlenme, toplantı ve ifade özgürlüklerine ilişkin insan hakları standartlarına saygılıdır.

Gösterge 1.3.a: Aşırıılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadeleye yönelik kanunların STÖ'lerin meşru faaliyetlerini ne ölçüde haksız olarak kısıtlamadığı.

1 – standartları karşılamıyor

Türkiye’de, aşırıılık açıkça belirten herhangi bir kanun mevcut değildir. Bununla birlikte, Türk Ceza Kanununun çeşitli hükümleri ile bir bütün olarak Terörle Mücadele Kanunu ve Terörizmin Finansmanın Önlenmesi Hakkında Kanun terörle mücadeleye yönelik hükümleri kapsamaktadır. Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun sadece kara para aklamaya odaklanmaktadır. Yolsuzluk konusu ile ilgili herhangi bir spesifik kanun mevcut değildir; ancak Türk Ceza Kanunu’nda belirlenen ilgili suçlar uygulanabilir. Geçerli kanun ve hükümlerin listesi ve kapsamı, bu çalışmada verilemeyecek kadar kapsamlıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 27 Aralık 2020 tarihinde “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun”⁸ adlı yeni bir kanunu kabul etmiştir; bu kanun, Türkiye’deki sivil toplum örgütlerine yardım ve bağış şeklinde yurt dışından sağlanan fonların İçişleri Bakanlığı tarafından kontrol edilmesini öngörmekte ve Bakanlık tarafından toplanmasını ve dağıtılmasını düzenlemektedir. Kanunun kapsamı kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesi ile sınırlı gibi görünmekle birlikte, “Dernekler Kanunu” ve “Yardım Toplama Kanunu” adlı kanunlara getirilen değişiklikler, STÖ’lerin meşru faaliyetlerinin hukuksuz olarak sınırlandırılması açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Dernekler Kanunu’nun kısa bir süre önce kabul edilen 30/A Maddesi, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanunun 15. Maddesiyle 2020 yılında kabul edilmiştir; bu madde, idarenin yönetim kurulu üyelerini yargı denetimi olmadan görevden uzaklaştırmasına ve bu kişilerin yerine ilgili derneğin üyelerinin onayı olmaksızın kayıym atmasına olanak vermektedir; bu da derneklerin kendi işlerini yürütme hakkının ciddi bir ihlalini teşkil etmektedir. İçişleri Bakanlığı, bir derneğin tasfiyesine yol açabilecek olan faaliyetten alıkoyma işlemine karar verebilir. Bu tür kararların yargı denetimine tabi olması gerekmektedir birlikte, orantılılık ilkesine uygun olarak bu durum başvurulacak son çare olarak kabul edilemez.⁹

Gösterge 1.3.b: Meşru faaliyetlerde bulunma kabiliyetleri aşırıılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadeleye yönelik kanunların uygulanması, bilhassa aşağıdaki hususlar yoluyla kısıtlanmayan STÖ’lerin oranı:

- aşırıılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla bağlantıları olduğu iddiasıyla adli tacize uğrama;
- fonlama konusunda getirilen ayrımcı kısıtlamalar,
- yetkili makamların veya bankaların banka hesabı açmalarını, para almalarını ve göndermelerini engellemesi.

Kısa bir süre önce kabul edilen Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanuna dayalı olarak, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından sık denetimlerin

8 <https://www.hurriyetdailynews.com/turkish-parliament-adopts-law-on-prevention-of-financing-of-proliferation-of-wmds-161172>
<https://www.duvarenglish.com/turkish-parliament-passes-law-that-will-stifle-civil-society-news-55639>

9 Venedik Komisyonu, “7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanunun Uluslararası İnsan Hakları Standartlarına Uygunluğuna İlişkin Görüş”, CDL-AD(2021)023cor, 6 Temmuz 2021, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)023cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)023cor-e)

yanı sıra STÖ'lere yönelik keyfi "risk değerlendirmeleri" uygulanmıştır¹⁰. 1 Aralık 2022 tarihinde yapılan odak grup toplantısı kapsamında, görüşülen STÖ'ler, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanunun kabul edilmesini takiben bazı STÖ'lerin herhangi bir somut kriter veya somut değerlendirme olmaksızın "yüksek riskli" olarak damgalandığını ve keyfi denetimlere tabi hale geldiğini ifade etmiştir. Görüşülen bazı STÖ'ler, herhangi bir gerekçe ve açık kriterler olmaksızın "yüksek riskli" olarak adlandırılarak idari kontrole tabi tutulduklarını ve risk değerlendirmelerinin hangi parametrelere göre yapıldığı konusunda bilgi almak için başvuruda bulunmalarına rağmen herhangi bir cevap alamadıklarını açıkça belirtmiştir.

2021 yılında STÖ'lerin veya üyelerinin aşırıçılık, terörizm, kara para aklama ve yolsuzlukla bağlantıları olduğu iddialarıyla adli tacize maruz kalıp kalmadıkları konusunda STÖ anketinde sorulan soruyla ilgili olarak, STÖ'lerden bir tanesi, diğer bankaların bu tür belgeler istememesine rağmen Halkbank tarafından proje belgeleri ve diğer destekleyici belgeler gibi faaliyetleriyle ilgili ilave belgeler istendiğini belirtmiş ve bu uygulamanın Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na aykırı olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan, yanıt veren 117 STÖ içinde %6'sı, örgütlerinin belirli bir kaynaktan fon alması sonucunda ayrımcı kısıtlamalara tabi tutulduğunu ifade etmiştir. Örgütlerinin ne tür ayrımcı kısıtlamalara tabi tutulduğu ile ilgili açık uçlu soruda, STÖ'lerden bir tanesi, uluslararası kurumlardan fon aldıkları ve politik duruşları hükümetin politik duruşu ile aynı doğrultuda olmadığı için Türkiye'deki bakanlıklardan bir tanesi ile yaptıkları protokolün yenilenmediğini veya devlet kurumları tarafından ayrımcı muameleye maruz kaldıklarını ifade etmiştir.

SH 1.4. Kamu makamları, operasyonları bakımından tüm STÖ'lere eşit ve (işletmeler gibi) diğer örgütler ile adilane şekilde muamele etmelidir.

Gösterge 1.4.a Kanunların (1) STÖ'lerin daha fazla rapor ve bilgi sunmasını ne ölçüde gerektirdiği ve (2) aynı koşullar altında, STÖ'leri ticari kuruluşlardan daha fazla denetimlere ve müeyyidelere ne ölçüde tabi tutmadığı.

1 – standartları karşılamıyor

Dernekler için, Dernekler Kanunu'nda öngörülen bir dizi bildirim gerekliliği mevcuttur. Dernekler Kanunu'nun 19. Maddesine göre, dernekler, yıl sonu itibarıyla faaliyetlerini, gelir ve gider işlemlerinin sonuçlarını düzenleyecekleri beyanname ile her yıl Nisan ayı sonuna kadar mülki idare amirliğine vermekle yükümlüdürler, aksi halde idari para cezasına tabi tutulabilirler. Benzer şekilde, vakıflar da gelir ve gider bildirimlerini her yıl Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne vermek zorundadır. Dernekler Kanunu'nun 19. Maddesinde ayrıca, gerekli görülen hallerde ve yılda en az bir kez, derneklerin tüzüklerinde gösterilen amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterip göstermediklerinin, defterlerini ve kayıtlarını mevzuata uygun olarak tutup tutmadıklarının İçişleri Bakanlığı veya mülki idare amirliği tarafından kamu görevlilerine denetletilebileceği öngörülmektedir. Vakıfların ve iktisadi işletmelerinin devlet tarafından denetimi, vakıf senetlerinde ve kanunda belirtilen amaç doğrultusunda hareket edip etmediklerini belirlemek için yapılır. Denetim, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılır. Derneklere çoğunlukla söz konusu kayıtları "usulüne uygun" tutmadıkları ve bildirim gerekliliklerini zamanında yerine getirmedikleri için müeyyide uygulanmaktadır. Dernekler Kanunu'nun¹¹ 32. Maddesine göre, bildirim yükümlülüğünü usulüne uygun olarak yerine getirmeyen dernekler için 2021 yılında 545 TL'den (28 Avro) 109.111 TL'ye (5.590 Avro) kadar para cezaları öngörülmüştür.¹² Üstelik, STÖ'ler yurt dışından fon ve bağışlar aldıklarında, bunları

¹⁰ Financial Action Task Force (FATF) (Mali Eylem Görev Gücü)'nün kara paranın aklanmasının ve terörizmin finansmanının önlenmesi açısından Türkiye'nin "gri listeye" alınmasına ilişkin 21 Ekim 2021 tarihli kararının ardından, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 21 Mart 2022 tarihinde STÖ'lere alınacak önlemler, Hazine ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) tarafından uygulanacak Eylem Planı ve suçtan kaynaklanan mal varlığı değerlerinin aklanması, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele etmek için STÖ'lere uygulanacak "risk değerlendirmesi" konusunda bir tebliğ gönderdiğinin belirtilmesi önemlidir. Bununla birlikte, söz konusu tebliğin dağıtılmasından önce, 1 Aralık 2022 tarihinde yapılan odak grup toplantısına katılan STÖ'ler tarafından belirtildiği gibi, 2021 yılında İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından herhangi bir somut kriter olmaksızın sık denetimlerin yanı sıra keyfi "risk değerlendirmeleri" yapılmıştır.

¹¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>

¹² Bkz. 2021 Yılında Uygulanacak İdari Para Cezaları, https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Mevzuat/2022idari_Para_Cezalari.pdf.

kullanmadan önce mülki idare amirliğine bildirmekle yükümlüdür. Bu hususa, dernekler ve vakıflar için ticari kuruluşlara kıyasla daha zorlu bir dizi bildirim yükümlülüğünün mevcut olduğu ve kanunun STÖ'lere ticari işletmelerden daha fazla rapor ve bilgi sunmalarını gerektirdiği de eklenmelidir.

SH 1.5. Merkezi ve/veya yerel kamu makamlarının küçük topluluk örgütleri ve sivil girişimler (taban örgütleri) için imkan sağlayan politikaları ve kuralları mevcuttur.

Gösterge 1.5.a: Küçük topluluk örgütlerinin/yerel örgütlerin ve sivil girişimlerin kanuna göre tescil edilmeden çalışmalarına izin verilir.

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor

Türkiye'deki yasal çerçevede STÖ'lerin ortak bir amacı gerçekleştirmek için platformlar, girişimler ve gruplar gibi gayri resmi kuruluşların çatısı altında bir araya gelmeleri için açık bir kısıtlama olmamakla birlikte, Dernekler Kanunu'nun 2. Maddesinde, derneklerin kendi aralarında veya vakıf, sendika ve benzeri STÖ'ler ile ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere girişim, hareket ve benzeri adlarla geçici nitelikte birliktelikler oluşturabileceği, ancak bu birlikteliklerin tüzel kişiliğe sahip olmadığı ve fonlara ve yardımlara erişmelerine izin verilmediği belirtilmektedir. Türkiye'deki sivil toplum örgütlerine yönelik yasal çerçeve sadece dernek ve vakıfları, federasyonları, konfederasyonları, sendikaları, birlikleri ve kooperatifleri kâr amacı gütmeyen tescilli tüzel kişiler olarak kabul etmekte ve kâr amacı gütmeyen şirketler dahil olmak üzere diğer kâr amacı gütmeyen tüzel kişiliklerin kurulmasına izin vermemektedir. Dernekler Kanunu'nun 2. Maddesinde platformlar da tanınmakta ancak tüzel kişilikler olarak kabul edilmemektedir.

Gösterge 1.5.b: Kanunda, tescilli olmayan küçük topluluk örgütleri/yerel örgütler de karar verme süreçlerine tescilli STÖ'ler ile aynı katılım hakkına sahiptir.

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor

Küçük topluluk örgütlerinin/yerel örgütlerin ve sivil girişimlerin karar verme süreçlerine katılımına yönelik hiçbir açık kısıtlama olmamakla birlikte, STÖ'lerin kamu karar verme süreçlerine katılımı kanunla sadece kısıtlı bir ölçüde düzenlenmiştir. Merkezi düzeyde, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğündeki Madde 30(2), Komisyonlara fikirlerini almak üzere uzmanlar çağırma yetkisi vermektedir. Bu hüküm açıkça STÖ'lere atıfta bulunmamakta ve hiçbir şekilde STÖ'leri içermemektedir. Hüküm STÖ'lere yer vermemektedir ve daha çok bireysel katılıma imkan verir gibi görünmektedir. Bu Madde geniş bir şekilde yorumlansa bile, kanunların çıkarılması sırasında STÖ'lerin katılımına veya STÖ'lere danışılmasına olanak veren bir gereklilik içermemektedir. 29. Madde ile ilgili olarak, komisyon başkanı, komisyonca çağırılmış uzmanlara gerekli gördüğü zaman söz verebilir. Merkezi düzeyde en önemli mevzuat parçası bir kanun değil, bir yönetmeliktir. 2022 yılında Cumhurbaşkanlığı tarafından yayınlanan ve 2006 yılında kabul edilen önceki yönetmeliğin yerini alan Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 6(4) Maddesinde, STÖ'lerin taslaklar hakkındaki görüşlerinin kullanılabilmesi belirtilmiştir. Bu Madde, Cumhurbaşkanlığı veya diğer idari organlar tarafından hazırlanacak kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnamele, Cumhurbaşkanlığı kararları, yönetmelikler ve diğer mevzuata ilişkin işlemlerin STÖ'lere sunulmasını zorunlu kılmamaktadır. Gösterge 1.5.a kapsamında belirtildiği gibi, Türkiye'deki sivil toplum örgütlerine yönelik yasal çerçevenin sadece dernek ve vakıfları, federasyonları, konfederasyonları, sendikaları, birlikleri ve kooperatifleri kâr amacı gütmeyen tescilli tüzel kişiler olarak kabul etmesi gerçeğine bağlı olarak, kanun taslaklarına ve ikincil mevzuata yönelik çevrimiçi istişare süreci sadece yasal çerçeve ile tanımlanan STÖ'lere açık olabilir.

SH 1.6. Tüm STÖ'ler fon talep etmekte ve almakta özgürdür.

Gösterge 1.6.a: İlgili kanunların, STÖ'lerin aşağıdakilerle ilgili olarak, yurt dışından alınanlar dahil olmak üzere geniş kapsamlı fon aramalarına usulsüz kısıtlamalar olmaksızın ne ölçüde izin verdiği:

- tüm kaynaklardan nakdi ve aynı bağışlar;
- yerel kamu organlarından sağlanan fonlar;
- kurum, şirket veya bireysel bağışçılardan sağlanan fonlar;
- yabancı devletler veya uluslararası kuruluşlardan sağlanan fonlar.

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor

Bağış toplama konusundaki temel mevzuat, Yardım Toplama Kanunu'dur. Türkiye'nin "yardım" ve "bağış"¹³ olarak iki farklı kavram kullanması ve bu iki kavram arasındaki farkın geçerli mevzuatta açıkça belirlenmiş olmaması, uygulamada sorunlara yol açmaktadır. Yardım Toplama Kanunu'na göre, dernekler ve vakıflar kamu yararına uygun olarak amaçlarını gerçekleştirmek, muhtaç kişilere yardım sağlamak ve kamu hizmetlerinden bir veya birkaçını gerçekleştirmek veya destek olmak üzere yardım toplayabilir. Yardım Toplama Kanunu'ndaki genel kurala göre, kişiler ve örgütler, yetkili makamlardan izin almadan yardım toplayamazlar. Derneklerin ve vakıfların, (üyelik aidatları gibi) üyeleri ve diğer kişiler tarafından yapılacak bağışlar veya bu örgütlerin kendi öz kaynaklarından sağlayacakları gelirler için izin almaları gerekli değildir. Diğer taraftan, yardım toplamak için izin almak zorunludur. Dernek ve vakıflar yurt dışındaki şahıslardan, kurumlardan ve kuruluşlardan aynı ve nakdi katkılar alabilir; ancak bu katkıları önceden mülki idare amirliğine beyan etmeleri gereklidir ve bu kaynakları kullanmadan önce Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi ilgili makamlara bildirimde bulunmaları zorunludur. STÖ'lerin genel merkezlerinin bulunduğu yer haricindeki bir yerde yaptıkları her türlü gelir getirici faaliyet (kamusal mekanlardaki faaliyetler, kampanyalar, SMS yoluyla bağış toplama) para toplama faaliyeti olarak tanımlanmaktadır, dolayısıyla Yardım Toplama Kanunu'nun hükümleri kapsamında izne tabi hale gelmektedir. Sadece kamu yararına çalışan ve Cumhurbaşkanı tarafından izin verilen dernekler, kurumlar ve vakıflar izin almadan yardım toplama hakkına sahiptir. Kamu yararına çalışan kurum statüsü, İçişleri Bakanlığının tavsiyesi üzerine Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile uygulanan özel bir izne tabidir ve kamu yararına çalışan kurum statüsü almak için gerekli koşulları tanımlayan somut ve açıklanabilir kriterler mevcut değildir. Dernekler Kanunu ile ilgili olarak, dernekler, mülki idare amirliğine önceden bildirimde bulunmak şartıyla yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım alabilirler. Parasal fonların bankalar aracılığıyla alınması ve kullanılmadan önce bildirim gerekliliğinin yerine getirilmesi zorunludur. Aynı durum, vakıflar için de geçerlidir. Dernek ve vakıflar, önceden izin almak gerekmeksizin yurt dışındaki şahıslar, kurumlar ve kuruluşlardan da bağışlar alabilirler, ancak alınan bağış kullanılmadan önce mülki idare amirliğine bildirimde bulunmaları gereklidir.

Gösterge 1.6.b: Usulsüz devlet müdahalesi olmaksızın geniş kapsamlı fonlara erişebilen STÖ'lerin oranı.

STÖ Anketine göre, STÖ'lerin %87'si, 2021 yılında örgütlerinin herhangi bir fon türüne erişimini engelleyen usulsüz devlet müdahalesi yaşamadıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte, STÖ'lerin %4'ü keyfi denetimler yaşadıklarını belirtmiştir.

13 "Yardım" kavramı, 10 Kasım 2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan "Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikte", gerçek ve tüzel kişilerce kamu yararı gözetilmek ve belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kamuoyuna çağırıda bulunarak ve yetkili makamlardan önceden izin alınarak toplanabilecek mali ve aynı destek olarak tanımlanmıştır. Öte yandan "bağış" kavramı, şahıslar ve kurumlar tarafından özel bir destek çağırısı veya isteği olmaksızın sivil toplum örgütlerine yapılan mali ve aynı destek anlamına gelmektedir. Bağışlar için yetkili makamlardan önceden izin alma gerekliliği yoktur. "Yardım" ve "bağış" arasındaki muhtlak ayrımın, söz konusu ayrımı yoruma açık bir hale getirdiğine ve kanun ve yönetmeliklerin keyfi uygulamaları için zemin hazırladığına dikkat edilmelidir.

SH 1.7. IPA yararlanıcısı ülkelerde, STÖ'lere finansal ve finansal olmayan kamu desteği mevcuttur ve şeffaf, hesap verebilir, adil ve ayrımcı olmayan bir şekilde sağlanmaktadır.

Gösterge 1.7.a: STÖ'lere ve derneklerin kullanımına sunulan kamu kaynaklarının¹⁴ seviyesi kanun ve yönetmeliklerde açıkça belirtilmiştir ve kamu kaynaklarının seviyesini belirleme ve gözden geçirme ehliyeti verilmiş devlet organının hakları ve görevleri kanunda açıkça tanımlanmıştır.

1 – standartları karşılamıyor

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu¹⁵ ve Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete No.26231)¹⁶, yönetmeliğin başlığında belirtilen teşekküller için izin verilen yardım¹⁷ türleri için yasal dayanak sağlamak ve teşekküllere tahsis edilecek bütçenin belirlenmesini ilgili kamu makamlarına bırakmaktadır. Kanun ve yönetmelik, belirli bir yılda STÖ'lerin kullanımına sunulacak kamu kaynaklarının seviyesini açıkça belirtmemektedir. Kullanıma sunulan kamu kaynaklarının seviyesini belirleme ve gözden geçirme ehliyeti verilmiş bir devlet organı mevcut olmadığından, söz konusu organın haklarını ve görevlerini tanımlayan bir kanun da mevcut değildir. Bununla ilgili olarak, ilgili bakanlıklar (İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı) derneklere ve benzer örgütlere yardım sağlanması konusunda yönerge ve yönetmelikler yayınlar. STÖ'lerin kurumsal gelişimine yönelik kamu desteğine olanak veren herhangi bir mevzuat veya politika belgesi mevcut değildir. Merkezi yönetim bütçesinden özellikle derneklere ve vakıflara ne kadar kaynak aktarıldığının belirlenmesi de mümkün değildir. Tüm bakanlıklar STÖ'lere aktarmayı planladıkları toplam bütçeyi ayrı ayrı belirlemektedir ve bakanlıklarca STÖ'lere tahsis edilecek bütçenin toplam miktarını belirlemek için herhangi bir merkezi planlama veya sorumlu kamu kurumu mevcut değildir.

Gösterge 1.7.b: Bir yılda STÖ'lere fiilen ödenen kamu bütçesinin yüzdesi.

İçişleri Bakanlığı tarafından proje çağrıları kapsamında sağlanan kaynaklardan, projeleri için STÖ'lere tahsis edilen kaynaklar kamuoyuna açıklanmamıştır.¹⁸ 03/03/2017 tarihli İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge¹⁹, STÖ'ler tarafından yürütülen projelere tahsis edilen yıllık bütçe konusunda herhangi bir somut hüküm içermemektedir. 2021 yılında İçişleri Bakanlığının yıllık bütçesinden STÖ'lere tahsis edilen kaynaklar 42.000.000 TL (2.100.000 EUR) olmuştur.²⁰

14 'Kamu kaynakları' terimi, devletin kendi kaynaklarından tahsis edilen ve dağıtılan fonlar anlamına gelmektedir. Türkiye'de kamu kurumları yoluyla dağıtılan Avrupa Birliği fonlarını kapsamamaktadır, çünkü bu fonlar, Avrupa Birliğinin kural ve usullerine uygun olan farklı kural ve usullere tabidir. Burada, analiz sadece kamu kurumları tarafından tanımlanan kural ve usullere göre dağıtılan STÖ'lere yönelik kamu kaynaklarının toplam miktarına işaret etmektedir.

15 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/15.5018.pdf>

16 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.200610656.pdf>

17 26231 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Yönetmeliğin 4. Maddesine göre, "yardım" terimi idare bütçelerinden teşekküllere yapılacak nakdi yardımı ifade etmektedir.

18 Bkz. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2021 Proje Başvuru Rehberi, https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/sivil-toplum.gov.tr/Projeler/Prodes/BasvuruRehberi_2021.pdf.

19 https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Projeler/Prodes/İcisleri_Bakanligi_Butcesinden_Derneklere_Yardim_Yapilmasi_Hakkinda_Yonerge_03_03_2017.pdf

20 Bkz. İçişleri Bakanlığı 2021 Faaliyet Raporu, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/İcisleri.gov.tr/IcSite/strateji/raporlar/faaliyet_raporlar-i/2021-YILI-IDARE-FAALIYET-RAPORU.pdf

Gösterge 1.7.c: STÖ'lere kamu kaynakları sağlanmasını düzenleyen kanuni hükümlerin aşağıdakileri ne ölçüde sağladığı:

- kaynak sağlama kriterleri açıkça tanımlanmıştır, objektiftir ve kamuoyuna açıklanır;
- tekliflerin değerlendirmesi açık ve tarafsızdır;
- çıkar çalışmaları açık bir şekilde düzenlenmiştir;
- raporlama gereklilikleri açık ve orantılıdır.

1 – standartları karşılamıyor

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık Ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete No.26231) doğrultusunda, ilgili bakanlıklar, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin bütçelerinde öngörölmüş olması şartıyla, kamu yararı gözeterek, yönetmeliğin başlığında belirtilen teşekküller için izin verilen yardım türleri için yasal dayanak sağlayan, dernek, vakıf, birlik, kurum, kuruluş, sandık ve benzeri teşekküllere yardımda bulunabilir. Derneklere ve benzer teşekküllere verilen bu yardımlar daha çok proje yardımları şeklinde organize edilmektedir ve proje başvuru rehberleri ile düzenlenmektedir. Bazı bakanlıkların sundukları mali destek konusunda tebliğler ve düzenlemeler yayınlamalarına ve katkının kriterlerini ve miktarını belirleyen başvuru rehberleri sağlamalarına rağmen, proje uygulama rehberlerinin çoğu yardımın miktarını belirtmemektedir. Kaynak sağlama kriterleri bakımında, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kaynak sağlama kriterlerinin adil ve tarafsız olmasını gerektirmemekte ve çıkar çatışmalarını düzenlememektedir. Buna ek olarak, Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik'teki kaynak sağlama kriterleri açık bir şekilde tanımlanmamıştır ve yardım için uygunluğa ilişkin somut kriterler sağlamamaktadır. Bu durum, derneklerin büyük çoğunluğu için kısıtlayıcı olarak kabul edilebilir. Raporlama gereklilikleri açısından, Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelikte, yardım alan dernek ve vakıfların, yardımın amacına uygun olarak harcanıp harcanmadığına ilişkin bilgi, belge ve kayıtların birer örneği ile faaliyet raporlarını, faaliyetin bitimini müteakip bir ay içinde veya devam eden faaliyetlerine ilişkin bilgi, belge ve raporlarını takip eden yılın ilk ayı içerisinde yardım yapan idareye göndermek zorunda oldukları belirtilmektedir. Her ne kadar bu hükümler raporlama gerekliliklerinin açık ve orantılı olmasını gerektirmese de içerikleri açık ve orantılı görünmektedir.

Gösterge 1.7.d: Merkezi yönetimler, verilen ayrı yardımların tanımlanması için, verilen yardımlara ilişkin bilgileri yeterince ayrıntılı olarak kamuoyuna açıklar.

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor

Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmeliğin (Resmi Gazete No.26231) 8. Maddesine göre, kamu kurumları, yardım yapılan teşekküllerin isim listesini ve söz konusu yardımın amacını ve tutarlarını, izleyen yılın Şubat ayı sonuna kadar kamuoyuna açıklamak zorundadır. Bazı bakanlıkların teşekküllere ödenen toplam tutarı ve destek verilen teşekküllerin toplam sayısını faaliyet raporlarında yayınlamalarına rağmen, kamu kurumları, ilgili kamu kurumlarından destek alan teşekküllerin adlarını kamuoyuna açıklamamaktadır.

Gösterge 1.7.e: İç kamu kaynaklarının sağlanmasının şeffaf ve adil olduğunu ve ayrımcı olmadığını belirten STÖ'lerin oranı.

1 – standartları karşılamıyor

9%

STÖ anketine göre, katılan STÖ'lerin sadece %9'u iç kamu kaynaklarının adil ve şeffaf bir şekilde sağlandığını düşündüklerini bildirmiştir. STÖ'lerin yaklaşık yarısı (%49) STÖ'lere kamu kaynaklarının şeffaf bir şekilde sağlandığını düşünmediklerini (%30 kesinlikle şeffaf değil, %19 yeterince şeffaf değil), %16'sı ise STÖ'lere kamu kaynaklarının şeffaf veya çok şeffaf bir şekilde sağlandığını düşündüklerini (%14 yeterince şeffaf, %2 çok şeffaf) belirtmiştir. STÖ'lerin %35'i ise STÖ'lere kamu kaynaklarının ne kadar şeffaf bir şekilde sağlandığı konusunda bir görüşleri olmadığını beyan etmiştir. Buna ek olarak, STÖ'lerin yarısından fazlası (%56) STÖ'lere kamu kaynaklarının adil bir şekilde sağlandığını düşünmediklerini (%36 kesinlikle adil değil, %20 yeterince adil değil), %12'si ise STÖ'lere kamu kaynaklarının adil veya çok adil bir şekilde sağlandığını düşündüklerini (%14 yeterince adil, %2 çok adil) belirtmiştir. STÖ'lerin %32'i ise STÖ'lere kamu kaynaklarının ne kadar adil bir şekilde sağlandığı konusunda bir görüşleri olmadığını beyan etmiştir.

Gösterge 1.7.f: Kamu kaynakları, STÖ'leri seçmenleri temsil etmeleri temelinde dışlamamaktadır.

STÖ anketinde STÖ'lerin kamu kaynakları için başvurup başvurmadıkları konusunda sorulan soruyla ilgili olarak, STÖ'lerin kayda değer bir kısmı (%58) kamu makamlarının kendi tercih ettikleri örgütlere kaynak sağlama eğilimi gösterdiklerini, %39'u gerçekçi bir kazanma şansına sahip olduklarını düşünmediklerini, %33'ü başvurularının kamu makamları hizmet ve temsil ettikleri kişilerle yapılan çalışmalar için kaynak sağlamak istemedikleri için başarısız olduğunu düşündüklerini ve %11'i başvuru prosedürünü çok karmaşık bulduklarını ifade etmiştir. Katılan STÖ'ler arasında, %25'i kamu kaynaklarına ihtiyaçları olmadığını belirtmiştir, bu da söz konusu STÖ'lerin farklı kaynaklara erişebildiklerine veya farklı kaynaklardan fon sağlayabildiklerine işaret etmektedir. Buna ek olarak, STÖ'lerin %9,8'i sunulan kaynakların çok az olduğunu düşünmektedir, %3,3'ü ise başvuru tarihini kaçırdıklarını beyan etmiştir. Buna ek olarak, kamu kaynakları için başvurmama nedeni ile ilgili açık uçlu soruya cevaben, STÖ'ler , kaynak programları için uygun olmayan yeni kurulmuş dernekler olmalarına bağlı olarak kamu kaynakları için başvurmadıklarını veya tüzel kişi olmadıklarını ve bu nedenle kamu kaynakları için başvuramadıklarını veya sağlanan herhangi bir kamu kaynağı bulamadıklarını ve bildikleri açık bir kamu kaynağı olmadığını ifade etmiştir. STÖ'lere yönelik uygunluk kriterleri ve mevcut kamu kaynakları haricinde, katılan STÖ'ler , STÖ'lere yönelik kamu kaynaklarının objektif bir değerlendirme sürecini içermediğini ve kamu kaynaklarının "lütfen" dayandığını beyan etmiştir. STÖ'ler tarafından vurgulanan bir diğer önemli olgu ise, çalışma alanlarının kamu kaynaklarının belirlenen amaçları ile uyumlu olmaması ve kamu kaynaklarının şiddetle, kadınlara ve LGBTI+ bireylere karşı ayrımcılıkla mücadele, tecavüz kriz merkezleri, danışmanlık merkezleri, şiddet önleme programları ve ayrıca evrensel insan hakları ve bireysel haklar ile ilgili programlar gibi konular için destek sağlamamasıdır. Aynı zamanda, kamu kaynaklarının genellikle kadınlar, çocuklar, engelliler ve LGBTI+ kişiler gibi bireyleri dışlayan "ailenin desteklenmesi" gibi muğlak alanları desteklemeyi tercih ettiği ifade edilmiştir. Diğer bazı STÖ'ler, kamu kaynaklarını adil ve şeffaf bulmamaları ve kamu kurumlarının adil ve şeffaf fırsatlar sunmaması nedeniyle kamu kaynakları için başvurmadıklarını belirtmiştir. Ayrıca bir diğer STÖ, mevcut projeleri iş yüklerinin büyük bir kısmını oluşturduğu için kamu kaynakları için başvurmadıklarını belirtmiştir²¹.

21 Ayrıca, 1 ve 2 Aralık 2022 tarihinde düzenlenen odak grup toplantıları kapsamında, katılan STÖ'lerden bir tanesi, kamu kaynaklarından kimlerin yararlanacağını belli olduğunu düşündükleri için kamu kaynağı makamlarına başvurmadıklarını ve bu nedenle faaliyetlerini başlıklar ile sürdürdüklerini ifade etmiştir.

SH 1.8. Şahıslar ve şirketler, STÖ'lere yaptıkları bağışlar için vergi indirimlerinden yararlanır.

Gösterge 1.8.a: Vergi mevzuatı, aşağıdakiler için vergi indirimine olanak vermektedir:

- Şahsi bağışçılık
- Kurumsal bağışçılık

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor

Bakanlar Kurulu tarafından 1987 yılında kabul edilen şekliyle, Gelir Vergisi Kanunu'na göre, gerçek ve tüzel kişiler tarafından kamu yararına çalışan veya vergi muafiyeti statüsündeki dernek ve vakıflara yapılan bağışlar, vergilendirilebilir gelirlerinin %5'ine kadar (kalkınmada öncelikli yöreler için % 10'unu) vergiden düşülebilir. Kalkınmada öncelikli bazı bölgelerde, vergi indirimi oranı %10'a çıkmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'deki toplam dernek ve vakıf sayısı ile kıyaslandığında, kamu yararına çalışan derneklerin ve vergi muafiyeti tanınan vakıfların sayısı oldukça düşüktür.

Gösterge 1.8.b: Bir STÖ'ye para bağışlamış olan özel şahısların oranı.

Charities Aid Foundation (CAF) Dünya Bağışçılık Endeksine göre, Türkiye, 2021 yılında bir STÖ'ye para bağışlayan özel şahısların oranı sıralamasında %25 ile 75. sırada yer almaktadır²².

SH 1.9. STÖ'ler için vergi indirimleri mevcuttur.

Gösterge 1.9.a Geçerli vergi kanunlarının aşağıdakileri ne ölçüde sağladığı:

- hibeler, bağışlar ve üyelik aidatlarından elde edilen gelirler ve ekonomik faaliyetler, yatırım geliri, gayrimenkul, karşılıksız devir ve miraslardan sağlanan gelirler vergilendirmeye tabi değildir;
- STÖ'ler tarafından ekonomik faaliyetler yoluyla elde edilen ve misyonla ilgili amaçlarla kullanılan fazlalık gelir ve kâr kurumlar vergisine/kazanç vergisine tabi değildir.

3 – standartları orta ölçüde karşılıyor

Hibeler, yardımlar ve bağışlar haricinde, gelir getiren tüm STÖ faaliyetleri (sahip olunan gayrimenkullerden elde edilen kiralar, iştirak hisseleri ve hisse senetlerinden elde edilen temettü, tahvillerden elde edilen faiz getirisi, döviz yatırımları şeklindeki gelirler gibi) Gelir Vergisi Kanunu ile düzenlenen vergilere tabidir. Öte yandan, Türkiye'deki tüm dernekler ve vakıflar, kurumlar vergisinden muaftır. Bununla birlikte, STÖ'lere ait iktisadi işletmeler gelir vergisine tabidir. Buna ek olarak, gerçek ve tüzel kişilerce sadece kamu yararına çalışan derneklere ve vergi muafiyeti tanınan vakıflara yapılan bağışlar vergi indirimine tabidir. Daha önce, vergi muafiyeti ve kamu yararına çalışma statüsü Bakanlar Kurulu tarafından verilmekteydi. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesinden sonra, Temmuz 2018'de, vakıflara ve derneklere vergi muafiyeti ve kamu yararına çalışma statüsü tanıma yetkisini Cumhurbaşkanına veren gerekli mevzuat değişiklikleri yapılmıştır²³. Derneklerin ve vakıfların sahip olunan gayrimenkullerden elde edilen kiralar, iştirak hisseleri ve hisse senetlerinden elde edilen temettü, tahvillerden elde edilen faiz getirisi, Türk Lirası (TL) ve döviz yatırımları şeklindeki gelirleri, Gelir Vergisi Kanunu'na göre stopaja tabidir. Derneklerin ve vakıfların, misyonlarını yerine getirmek ve faaliyetleri için gelir elde etmek amacıyla iktisadi işletmeler kurarak ekonomik faaliyetlerde bulunmalarına izin verilir. Bununla birlikte, dernekler ve vakıflar kapsamında kurulan iktisadi işletmeler, ticari işletmeler olarak kabul edilmektedir ve bu tür iktisadi işletmelerden elde edilen gelirler vergiden muaf değildir. 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun²⁴ ikinci maddesinin altıncı paragrafı "dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmelerin kazanç amacı gütmemeleri,

22 <https://good2give.ngo/wp-content/uploads/2021/06/caf-world-giving-index-2021.pdf>

23 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>

24 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.55520.pdf>

faaliyetlerinin kanunla verilmiş görevler arasında bulunması, tüzel kişiliklerinin olmaması, bağımsız muhasebelerinin ve kendilerine ayrılmış sermayelerinin veya iş yerlerinin bulunmaması mükellefiyetlerini etkilemez” hükmünü içermektedir.

SH 1.10. Politikalar ve yasal ortam teşvikler sağlamakta ve STÖ’lerde gönüllü olmayı ve istihdamı kolaylaştırmaktadır.

Gösterge 1.10.a: Gönüllü çalışmayı düzenleyen kanunlar kabul edilmiştir.

1 – standartları karşılamıyor

2021 yılı itibariyle, gönüllülüğe yönelik yürürlükte olan bir yasal çerçeve mevcut değildi. Türkiye’nin 11. Ulusal Kalkınma Planı²⁵, gönüllülüğü artırmak için somut politika önerilerinin hazırlanmasına atıfta bulunmaktadır. 11. Kalkınma Planı’nda, “sivil toplum ve gönüllülük alanını güçlendiren kapsayıcı bir çerçeve düzenlemeye” atıfta bulunan spesifik bir tedbir (Tedbir 776.1) mevcuttur. Bu tedbir ayrıca 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında da belirtilmiş ve sorumlu kamu kurumu olarak İçişleri Bakanlığı gösterilmiştir. Buna ek olarak, 11. Ulusal Kalkınma Planı’nda, üniversite öğrencilerinin gönüllülük ve STÖ faaliyetlerine katılımı ile STÖ’lerde staj imkanlarının teşvik edileceği belirtilmektedir. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 11. Kalkınma Planı’na dayanarak, gönüllülüğe olanak sağlayan yasal ortamın iyileştirilmesi ve gerekli düzenlemelerin geliştirilmesi için kamu kurumlarının, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla bir danışma süreci başlatmıştır. Bu işiştare çalıştayının sonuç raporu, danışma sürecinin politikaların yürürlüğe konmasında doğrudan bir rolü olmayan bağımsız bir kuruluşla genişletilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır²⁶. Kasım 2020’de, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından Ankara’da STÖ’lerin, kamu kurumlarının ve üniversitelerin temsilcilerinin katılımıyla “gönüllülük” konusunda bir Sivil Toplum İstiştare Toplantısı düzenlenmiştir. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün internet sitesinde yayınlanan haberde, İçişleri Bakanlığının, 2021-2025 dönemini kapsayacak olan ve gönüllülüğün teşvik edilmesini amaçlayan kapsamlı bir “Sivil Toplum Stratejik Belgesi ve Eylem Planı” üzerinde çalıştığı belirtilmiştir²⁷. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün, Sivil Toplum İstiştare Toplantısı’nın düzenlenmesi için kamuoyuna açık herhangi bir çağrıda bulunmadığının belirtilmesi önemlidir.

Gösterge 1.10.b: Devletin gönüllülük stratejileri ve programları, STÖ’ler için gönüllülüğü desteklemektedir ve uygulama için yeterli kaynak tahsis edilmiştir.

1 – standartları karşılamıyor

2021 yılı itibariyle, yürürlükte olan herhangi bir gönüllülük stratejisi veya programı mevcut değildi. Gönüllülük konusunda mevcut yegane strateji veya program, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından gönüllülüğü teşvik etmek amacıyla 2019 yılında gerçekleştirilen faaliyetler ve Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın 2020 Yılı Yatırım Programı kapsamında “Gönüllülüğün Yaygınlaştırılması” Projesine tahsis edilen özel bütçe olmuştur. 2019 yılında, Gençlik ve Spor Bakanlığı 2019 yılını Gönüllülük Yılı ilan etmiş ve gönüllülüğün teşvik edilmesine yönelik eylem planı kapsamında 6 temel amaç belirlenmiştir. Bunlar gönüllülük kültürünün teşvik edilmesini, teknolojinin daha etkili kullanılmasını, gönüllülük faaliyetlerinin daha etkili organizasyonunu ve risk yönetimini, gönüllü yönetiminin geliştirilmesini ve eğitimin artırılmasını, farklı kurumlar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini ve gönüllülüğün tanınmasını ve değerlendirmesini içermektedir²⁸. Buna ek olarak, Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın 2020 Yılı Yatırım Planında, “Gönüllülüğün Yaygınlaştırılması” Projesi’ne özel bir bütçe tahsis edilmiştir²⁹.

25 <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

26 http://siviltoplumsektoru.org/wp-content/uploads/2019/12/Gonulluluk_Calistayi_Raporu.pdf

27 <https://www.siviltoplum.gov.tr/sivil-toplum-istisare-kurulu-toplantisi-27-kasim-2020>

28 <https://ghgm.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/217105/genclik-ve-spor-bakanligindan-gonulluluk-seferberligi.aspx>

29 http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/2020_Yatirim_Programi.pdf

Gösterge 1.10.c: Devlet istihdam stratejilerinden ve programlarından faydalanan STÖ'lerin oranı.

STÖ'lerin sadece %5'i örgütlerinin devlet istihdam programlarından yararlandığını belirtmiş ve STÖ'lerin %15'i ise COVID ile ilgili devlet istihdam programlarından yararlandıklarını bildirmiştir. Örgütlerinin devlet istihdam programlarından yararlandığını belirten STÖ'ler, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) teşviklerinden yararlandıklarını, ilave istihdam sağladıkları için vergi ve personellerinin sosyal güvenlik ödemelerinden indirim aldıklarını, Türkiye İş Kurumu'ndan personel istihdam ettiklerini ve kira desteklerinin ve vergi indirimlerinin yanı sıra işverenlere sağlanan desteklerden yararlandıklarını ifade etmiştir.

Gösterge 1.10.d: Devlet gönüllülük stratejilerinden ve programlarından faydalanan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı itibariyle, yürürlükte olan herhangi bir gönüllülük stratejisi veya programı mevcut değildi.

Gösterge 1.10.e: STÖ'lerdeki çalışanların toplam iş gücüne oranı.

2021 yılında, derneklerdeki toplam tam zamanlı çalışan sayısı 38.027³⁰, vakıflardaki toplam ücretli çalışanların sayısı ise 19.247³¹ olmuştur. 2021 yılında toplam iş gücü 32.716.000 ve toplam istihdam ise 28.797.000 olmuştur³². 2021 yılında STÖ'lerdeki çalışanların toplam iş gücüne oranı %0,18 ve STÖ'lerdeki çalışanların toplam istihdama oranı ise %0,20 olarak gerçekleşmiştir.

Gösterge 1.10.f: Bir örgüte zaman ayırmaya gönüllü olan kişilerin yüzdesi.

Charities Aid Foundation (CAF) Dünya Bağışçılık Endeksine göre, Türkiye, gönüllülük süresi sıralamasında %10 ile 99. sırada yer almaktadır³³.

30 <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-derneklerdeki-calisan-sayilari>

31 https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/007vakiflarin-uye-ve-gorev-alan-kisi-sayilari.pdf

32 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2021-45645>

33 <https://good2give.ngo/wp-content/uploads/2021/06/caf-world-giving-index-2021.pdf>

Spesifik Hedef 2

STÖ'ler ile kamu kurumları arasında güçlendirilmiş işbirliği ve ortaklık.

SH 2.1. Kamu makamları ve kurumları, STÖ'leri karar verme ve politika yapma süreçlerine dahil etmektedir.

Gösterge 2.1.a: Kanunlar, yönetmelikler, stratejiler, kamu yararına olan diğer eylemler ve politika reformları, aşağıdaki bakımlardan STÖ'lere etkin bir biçimde danışılmaktadır:

- STÖ'ler, taslak hazırlama sürecinin başından kabul prosedürünün sonuna kadar taslak belgeye erişime sahiptir;
- Taslak belge kabul prosedürüne girmeden önce yorum yapılması için en az 15 gün süre verilir;
- Mevzuatın istişareye izin verilmeksizin kabul edilmesine yönelik olağan dışı/hızlandırılmış prosedürler istisnaidir ve usulüne uygun olarak gerekçelendirilir;
- Kamuyla istişarelerinin sonuçlarına ilişkin raporlar, yorumların ret nedenleri dahil olmak üzere zamanında yayınlanır;
- Kamuoyuna yapılan bir çağrı ve açık kriterler temelinde ve eşit muamele ilkesine uygun olarak STÖ'lerden çalışma grubu üyeleri seçilir;
- İnsan Hakları Temelli Yaklaşımına uygun olarak, STÖ'lerden seçilen çalışma grubu üyeleri kadın grupları, LGBTIQ grupları, göçmen grupları, azınlıklar, engelli grupları ve uygun olan şekilde diğer gruplar dahil olmak üzere toplumun bütününden temsilcileri içerir.

1 – standartları karşılamıyor

9%

Türkiye'de, kamuyla istişareye yönelik mevcut yegane yasal çerçeve, Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'tir. Bu yönetmelik, kanun taslaklarının hazırlanması sürecinde STÖ'ler ile bir istişare süreci öngörmektedir. Ancak Yönetmelik kamuyla istişareyi zorunlu kılmamakta, STÖ'lere danışılmasını bakanlık kararına bırakmakta ve istişare süreciyle ve politika sürecine dahil edilecek STÖ'lerin seçimiyle ilgili objektif mekanizmalar, prosedürler ve kriterler belirlememektedir. Sivil toplumla istişare sürecini düzenleyen bir politika çerçevesi ya da belirli kriterler bulunmadığından, bir politika belgesinin kamuoyuna açıklanması durumunda sivil toplumun katkısı için bir süre belirlemek ilgili kamu kurumunun inisiyatifindedir. Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, kamu makamları ve kurumları tarafından hazırlanan belgeler hakkında görüş sunulması için 30 günlük bir süre belirlemektedir. Sivil toplum örgütleri görüşlerini bu süre içinde bildirmese, görüşlerinin olumlu olduğu kabul edilir.

Türkiye'de, ana sivil toplum istişare mekanizması, 11. Kalkınma Planı'nda (2019–2023) öngörülen hedefler doğrultusunda İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından kurulan Sivil Toplum İstişare Kuruludur. STÖ anketinin sonuçlarına göre, ankete yanıt veren 115 STÖ'den sadece %7'si örgütlerinin kanunlar, yönetmelikler, stratejiler, kamu yararına olan eylemler ve politika reformlarının geliştirilmesi ile görevlendirilmiş bir çalışma grubunun üyesi olduğunu belirtmiştir. STÖ'lerin sadece %15'i kamu makamlarının kanunlar, yönetmelikler, stratejiler, kamu yararına olan eylemler ve politika reformlarının geliştirilmesinde STÖ'ler ile yürüttüğü istişare sürecini etkili bulmaktadır. Taslak hazırlama sürecinin başından kabul prosedürünün sonuna kadar taslak belgeye erişim sorusuyla ilgili olarak, STÖ'lerin sadece %9'u taslak hazırlama sürecinin başından kabul prosedürünün sonuna kadar taslak belgeye erişime sahip olduklarını veya taslak belge kabul prosedürüne girmeden önce yorum yapmak için en az 15 gün süreye sahip olduklarını ifade etmiştir. 1 ve 2 Aralık 2022 tarihinde düzenlenen odak grup toplantıları kapsamında, katılımcı STÖ'lerden bir tanesi, insan hakları eylem planının hazırlık sürecinin kamu kurumları tarafından benimsenen katılımcı yaklaşım bakımından iyi bir örnek olarak

kabul edilebileceğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, eylem planına son hali verildiğinde tavsiyelerinden hiçbirinin dikkate alınmadığı da belirtilmiştir. Diğer bir katılımcı STÖ, istişare süreçlerini şeffaf ve hesap verebilir bulmadıkları için Türkiye'deki uygulamalara atıfta bulunarak uluslararası mekanizmalara bildirimde bulunmaya çalıştıklarını açıkça belirtmiştir. Diğer bir katılımcı tarafından, Ceza ve Güvenlik Tedbirleri'nin İnfazı Hakkında Kanun gibi kanunlar, yönetmelikler, stratejiler, kamu yararına olan diğer eylemler ve politika reformlarının hazırlanması sırasındaki istişarelerin genellikle STÖ'lere yorumlarını sunmaları için yeterli zaman tanımayan çok kısıtlı bir zaman çerçevesi içinde yürütüldüğü de vurgulanmıştır. Öte yandan, yerel yönetimlerin karar verme mekanizmalarına katılım ile ilgili olarak, katılımcı STÖ'lerden bir tanesi, belediyenin stratejik planına katkıda bulunmaya davet edilmelerine rağmen tavsiyelerinden sadece bazılarının dikkate alındığını ve bu tavsiyelerin yerine getirilmesi için bütçe tahsis edilmediğini açıkça belirtmiştir. Diğer önemli bir yorum, STÖ'lerin kadın yaşam merkezi gibi belediyeler tarafından yönetilen kamu merkezlerinin uygulanmasına yönelik tavsiyeler verilmesindeki rolü bakımından, kadın yaşam merkezi içinde bir kadın danışma merkezi kurulması ile ilgili olarak yapılmıştır.

Gösterge 2.1.b: STÖ'ler, denetim mekanizmalarına etkin bir biçimde dahil edilmektedir.

Türkiye'de kamu denetimi için kurulmuş yegane mekanizmalar, toplantı özgürlüğü dahil insan haklarının korunmasına ve ayrımcılık, işkence ve kötü muameleyle mücadeleyle yönelik ulusal önleme mekanizmaları oluşturmak için kurulmuş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ile Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu'dur. Hakları ihlal edilen STÖ'ler, ilgili alanlardaki kamu idarelerinin her türlü eylemi, prosedürü, davranışı ve tutumu ile ilgili olarak her iki kuruma da başvurabilir. Bu kurumlar, gelen başvurular konusunda adalet, ayrımcılık yapmama ve eşit muamele ilkeleri ışığında hak temelli bir yaklaşımla araştırma ve soruşturmalar yapma ve bu doğrultuda tavsiyelerde bulunma yetkisine sahiptir. Öte yandan, Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun (ECRI) 2019 raporunda tavsiye edildiği gibi, operasyonel, yapısal ve mali bağımsızlığa sahip olmaları ve üyelerinin BM İnsan Hakları Konseyi tarafından belirlenen BM Paris İlkeleri'ne uygun olarak atanması için TİHEK ve Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kuruluşuna ilişkin kanunlarda revizyon yapılması gereklidir. Türkiye'deki diğer bir önemli denetim mekanizması, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesine (CEDAW) her dört yılda bir sunulan periyodik raporlardan oluşmaktadır. Söz konusu ülke raporunu Türkiye adına sunma yükümlülüğünü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) yerine getirmektedir. Bununla birlikte, kadın örgütleri ile LGBTI+ örgütleri tarafından Türkiye'nin 8. Periyodik İncelemesi konusunda hazırlanan gölge raporda³⁴, KSGM'nin bağımsız kadın örgütlerini, Ülke Raporu'nun hazırlanması ve kadınları etkileyebilecek politikalar dahil olmak üzere hiçbir faaliyetine dahil etmediği belirtilmiştir. Ayrıca, KSGM'nin tüm faaliyetlerinin kapsamının ailenin korunması ile sınırlı olduğu ve "toplumsal cinsiyet" tanımının ve "birey" kavramının kamu kurumları tarafından hazırlanan tüm belgelerden (Kalkınma Planları, Eylem Planları, vb.) çıkarıldığını, bu durumun da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusundaki yükümlülüklerden vazgeçildiğini gösterdiği vurgulanmıştır.

Gösterge 2.1.c: Uluslararası insan hakları ve diğer yasal yükümlülükler kapsamındaki devlet raporlarının hazırlanması ve sözleşme organı tavsiyelerinin uygulanması sırasında istişarelere katılan STÖ'lerin oranı.

STÖ'lerin sadece %17'si devlet makamlarının - uluslararası insan hakları veya diğer sözleşmelerin yükümlülükleri veya sözleşme organı tavsiyelerinin uygulanması kapsamında devlet raporlarının hazırlanmasına ilişkin - istişarelere STÖ katılımı için açık çağrılarda bulunduğunu belirtirken, %50'si ise devlet makamlarının istişarelere STÖ katılımı için açık çağrılarda bulunmadığını belirtmiştir. STÖ anketinin diğer bir önemli bulgusu, STÖ'lerin %32'sinin istişarelere STÖ katılımına yönelik açık çağrılar konusunda herhangi bir bilgileri olmadığını belirtmiş olmalarıdır. İstişarelere katılım bakımından, STÖ'lerin sadece %10'u istişarelere katıldıklarını ifade etmiştir.

34 <https://en.morcati.org.tr/wp-content/uploads/2022/02/CSO-Shadow-Report-for-8th-Periotic-Review-of-Turkey.pdf>

SH 2.2. Kamu makamları ve kurumları, toplumsal politika tartışmalarında ve AB entegrasyon sürecinde sivil toplumun önemini kabul etmektedir.

Gösterge 2.2.a: STÖ'lerin, kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tavırlarını ne ölçüde destekleyici olarak değerlendirdiği.

1 – standartları karşılamıyor	18%	Sivil toplumun faaliyetlerini gerçekleştirmesi için düşmanca bir ortam
-------------------------------	-----	--

STÖ'lerin büyük çoğunluğu (%72) kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tavırlarını destekleyici bulmadıklarını belirtirken (kesinlikle destekleyici değil, %31; yetersiz ölçüde destekleyici, %41), %18'i ise kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tavırlarını destekleyici bulduklarını (yeterince destekleyici, %15; çok destekleyici, %4) belirtmiştir.

SH 2.3. Kamu makamları, stratejik politika çerçeveleri ve ilgili kurumsal mekanizmalar yoluyla sivil toplumla işbirliği yaparak sivil toplumun güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Gösterge 2.3.a: Sivil toplumla işbirliği stratejilerinin hazırlanmasında etkin bir biçimde danışılan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla işbirliği çerçevesi mevcut değildi. Öte yandan, "Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı" ve "Dernekler Yönetmeliği ve Yardım Toplama Yönetmeliği Değişiklikleri" tasarımları üzerinde istişare etmek amacıyla İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından 13 Ekim 2021 tarihinde Ankara'da bir "Sivil Toplum İstişare Kurulu Toplantısı"³⁵ düzenlenmiştir. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde yayınlanan habere göre, toplantı sırasında "Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı" taslağı ile Dernekler Yönetmeliği ve Yardım Toplama Yönetmeliği'nde yapılacak değişiklikler sunulmuş ve katılımcı STÖ'ler ve kurumlar ile istişare edilerek tartışılmıştır. Haberde, Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı ve Dernekler Yönetmeliği ve Yardım Toplama Yönetmeliği'nde yapılacak değişikliklerin hazırlanması ile birlikte, Genel Müdürlüğün ana hedefinin bürokrasiyi azaltmak ve toplumsal sorunlara etkili ve hızlı çözümler bulmak olduğu belirtilmiştir. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün, 13 Ekim 2021 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen "Sivil Toplum İstişare Kurulu Toplantısı"nın düzenlenmesi için kamuoyuna açık herhangi bir çağrıda bulunmadığının belirtilmesi önemlidir.

Gösterge 2.3.b: IPA yararlanıcıları, şu anda geçerli olan sivil toplumla işbirliği stratejilerini kabul etmiştir.

1 – standartları karşılamıyor	0-20	Sivil toplumun faaliyetlerini gerçekleştirmesi için düşmanca bir ortam
-------------------------------	------	--

2021 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla işbirliği çerçevesi mevcut değildi.

Gösterge 2.3.c: Sivil toplumla işbirliği stratejilerine, kabul edilen bütçeli eylem planları eşlik etmektedir.

2021 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla işbirliği çerçevesi mevcut değildi.

35 <https://www.siviltoplum.gov.tr/sivil-toplum-istisare-kurulu-toplantisi-13-ekim-2020>

Gösterge 2.3.d: Sivil toplumla işbirliği stratejilerini ilgili ve etkili olarak değerlendiren STÖ'lerin oranı.

2021 yılı itibariyle, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla işbirliği çerçevesi mevcut değildi.

Gösterge 2.3.e: Sivil toplumla işbirliği stratejilerinin uygulanmasından sorumlu kamu yapılarına uygun şekilde kaynak sağlanmıştır.

2021 yılı itibariyle, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla işbirliği çerçevesi mevcut değildi.

Gösterge 2.3.f: Sivil toplumla işbirliği kurulları ile merkezi hükümet arasındaki diyalog mekanizmaları, aşağıdaki bakımlardan STÖ'leri anlamlı bir biçimde içermektedir:

- Üzerinde mutabakata varılmış bir çalışma programları mevcuttur.
- Üzerinde mutabakata varılmış usul kuralları mevcuttur.
- Düzenli olarak toplanırlar.
- Kurallar, STÖ'lerin toplantı çağrısında bulunmasına ve gündemin oluşturulmasına katkıda bulunmasına olanak verir.
- Sonuçlar ve tavsiyeler yeterli ölçüde takip edilir.

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor

İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan "Sivil Toplum İstişare Kurulu Görev ve Çalışma Yönergesi"³⁶ başlıklı talimatnamenin 6. Maddesi, Sivil Toplum İstişare Kurulu'nun üyelerinin belirlenmesine yönelik usul kurallarını açıklamaktadır. Bu Maddeye göre, Sivil Toplum İstişare Kurulu, İçişleri Bakanı, ilgili Bakan Yardımcısı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürü, üniversitelerin temsilcileri, kamu kurumlarının temsilcileri ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşur. Belgede, Kurulun üyelerinin Bakan tarafından, en az Genel Müdür düzeyinde olması dikkate alınarak kamu kurum ve kuruluşlarından, sivil toplum konusunda uzmanlaşmış öğretim üyelerinden olması dikkate alınarak üniversitelerden, özel statüleri (kamu yararına çalışma statüsü, vergi muafiyeti, vb.), amacı ve gerçekleştirdiği faaliyetlerin, yerel veya ulusal düzeyde toplumun ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çözümler üretecek ve toplumsal gelişmeye katkı sağlayacak nitelikte olması, üye sayısı, mali büyüklüğü ve ülke genelindeki şube ve temsilci sayısı dikkate alınarak STÖ'ler ve STÖ platformlarından belirleneceği belirtilmektedir. Ayrıca, gerekli görülen hallerde gündemde yer alan konularla ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri ile STÖ temsilcileri, öğretim üyeleri ve yabancı ülke temsilcilerinin doğrudan Bakan tarafından davet edilebileceği belirtilmektedir. Buna ek olarak, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinden yayınlanan Sivil Toplum İstişare Kurulu çalışma esaslarına³⁷ göre, kurul Bakanın uygun gördüğü zamanlarda, Bakan tarafından belirlenen gündemle toplanır.

36 https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Mevzuat/Yönergeler/sivil_toplum_istisare_kurulu_yonergesi.pdf

37 <https://www.siviltoplum.gov.tr/sivil-toplum-istisare-kurulu>

Spesifik Hedef 3

STÖ'lerin faaliyetlerini etkin bir biçimde yürütme kapasiteleri ve esneklikleri desteklenmektedir.

SH 3.1. STÖ'lerin iç yönetim yapıları, iyi yönetim ilkelerine uygundur.

Gösterge 3.1.a: Örgütün stratejik hedeflerini, etkisini, yönetimini, yasal uyumluluğunu ve hesap verebilirliğini denetleyecek açık görev tanımlarına sahip, bağımsız ve etkili bir yönetim organına sahip STÖ'lerin oranı.

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor 30%

Katılan STÖ'lerin net bir görev tanımına sahip bir yönetim organına sahip olma gerekliliğine neredeyse tam olarak uyduklarını bildirmiş olmalarına rağmen, yönetim organlarının bağımsızlığı bakımından, bir yönetim organı ve rolleri ve sorumlulukları tanımlayan bir yönetim belgesine sahip STÖ'lerin sadece %30'unun yönetim kurullarında ücretli personel üyeleri yoktur. Ayrıca, bir yönetim organının ve yönetim belgesinin bulunup bulunmamasına bakılmaksızın, STÖ'lerin %60'ının örgütlerinin yetkili müdürünün veya diğer ücretli personel üyelerinin yönetim organının oy kullanan üyeleri olduklarını bildirmiş olması endişe vericidir. Öte yandan, STÖ Anketine katılan STÖ'lerin %100'ü, örgütün stratejik denetiminden, yasalara uyumluluğundan ve hesap verebilirliğinden sorumlu bireylerden oluşan bir yönetim organına sahip olduğunu beyan etmiştir. STÖ'lerin %95'i örgütlerinin bir idari belgeye, tüzüğe, ana sözleşmeye veya benzer bir kuruluş belgesine sahip olduğunu beyan ederken, bir yönetim belgesine, tüzüğe, ana sözleşmeye veya benzer bir kuruluş belgesine sahip olan STÖ'lerin %89'u örgütlerinin yönetim belgesinin yönetim organının rollerini ve sorumluluklarını tanımladığını belirtmiştir. STÖ'lerin %63'ü, örgütlerinin yönetim belgesi, tüzüğü, ana sözleşmesi veya benzer kuruluş belgesinin, örgütünün internet sitesinde yayınlandığını bildirmiştir.

Gösterge 3.1.b: Yönetim organlarının siyasi, ekonomik ve kişisel ilişkilerine ilişkin potansiyel çıkar çatışmalarını düzenli olarak kontrol eden STÖ'lerin oranı.

1 – standartları karşılamıyor 6%

Yönetim organı üyelerinin potansiyel çıkar çatışmaları açısından durum daha da zordur. STÖ'lerin %58'i örgütlerinin yönetim organı üyelerinin hiçbir zaman bir çıkar çatışması beyannamesi imzalamadıklarını belirtirken, %25'i ise örgütlerinin yönetim organı üyelerinin görevlerini üstlendikten sonra bir çıkar çatışması beyannamesi imzaladıklarını bildirmiştir. Öte yandan, ankete yanıt verenlerin sadece %6'sı, örgütlerinin, yönetim organı üyelerinin siyasi, ekonomik ve kişisel ilişkileri bakımından çıkar çatışmalarını yıllık olarak kontrol ettiğini belirtmiştir. Açık uçlu sorulara yanıt olarak, STÖ'lerin bazıları çıkar çatışmasının örgütlerinin tüzüğünde belirtildiğini bildirmiş, diğer bazı STÖ'ler ise ücretli personellerinin, çıkar çatışmalarına atıfta bulunan ve işlerinden ayrılana kadar yürürlükte kalan bir sözleşme imzaladıklarını, ancak yönetim kurulu üyelerinin ise böyle bir anlaşması olmadığını beyan etmiştir. Buna ek olarak, STÖ'lerin bazıları, herhangi bir çıkar çatışması beyanı imzalanmamakla birlikte, derneklerine üye olurken şirketlerin bir etik taahhüt imzalamak zorunda olduklarını, üyelerinin ise üye oldukları süre boyunca etik davranmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Açık uçlu sorulara verilen yanıtlardaki diğer yorumlarda, bazı STÖ'lerin çıkar çatışmalarını tanımlayan bir belgeye sahip oldukları, ancak bunun yönetim kurulu

üyelerinin imzaladığı bir belge olmadığı bildirilmiştir³⁸.

Gösterge 3.1.c: Yayıncılık açısından tüm paydaşların erişebileceği araç ve kanalları kullanarak kurullarıyla ilgili bilgileri paylaşan STÖ'lerin oranı.

3 – standartları orta ölçüde karşılıyor

45%

Katılan STÖ'lerin yaklaşık yarısı (%45), internet sitelerinde yönetim belgelerini, ayrıca kurumsal yapılarını, üyelerini veya her ikisini ve aşağıdaki kurumsal politikalardan herhangi birisini yayınladıklarını bildirmiştir: işe alma politikası, çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası, toplumsal cinsiyet eşitliği politikası, disiplin politikası, mağduriyet/şikayet politikası, performans değerlendirme politikası, işten çıkarma politikası, ücret politikası, zorbalık ve taciz politikası, çocukları ve savunmasız yetişkinleri koruma politikaları, veri koruma politikaları, mali politikalar, yönetim politikaları, yolsuzluk önleme politikaları ve çevre koruma politikaları. Öte yandan, STÖ'lerin %10'u bir internet siteleri olmadığını belirtmiştir. Katılan STÖ'lerin %85'i, aşağıdaki kurumsal politikalardan en az birine sahip olduklarını bildirmiştir: işe alma politikası, çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası, toplumsal cinsiyet eşitliği politikası, disiplin politikası, mağduriyet/şikayet politikası, performans değerlendirme politikası, işten çıkarma politikası, ücret politikası, zorbalık ve taciz politikası, çocukları ve savunmasız yetişkinleri koruma politikaları, veri koruma politikaları, mali politikalar, yönetim politikaları, yolsuzluk önleme politikaları ve çevre koruma politikaları. STÖ'ler tarafından "diğer" kısmında belirtilen diğer kurumsal politikalar arasında saha çalışmaları politikası, maaş politikası, otizmlili bireylerin ve bu bireylere eşlik eden annelerin hakları politikası, hibe değerlendirme ve seçim kurulu politikaları, göçmen hakları, engelli hakları, eğitim politikası, bisiklet turizmi araştırması, hasta çocukların eğitim hakkı, bilgi politikası, iş etiği davranış kuralları, sosyal sorumluluk politikaları ve çalışan tazminat politikası yer almaktadır. Bu, STÖ'ler arasında daha kapsayıcı, hesap verebilir ve şeffaf hale gelmek için iç kurumsal politikalar geliştirmeye yönelik gittikçe artan bir eğilim olduğunu göstermektedir. Ankete yanıt veren STÖ'lerin yarısından fazlası (%54), örgütlerinin internet sitesinde kurumsal politikaların en az bir tanesinin yayımlandığını belirtmiştir.

Gösterge 3.1.d: Kurumsal bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahip STÖ'lerin oranı.

3 – standartları orta ölçüde karşılıyor

46%

Ankete yanıt veren STÖ'lerin yarısından azı (%46) kurumsal bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahiptir³⁹.

38 1 ve 2 Aralık 2022 tarihinde düzenlenen odak grup toplantıları kapsamında, STÖ'lerin çıkar çatışmalarını ortadan kaldırmak için ne gibi stratejilere sahip oldukları ve yönetim organlarındaki çıkar çatışmalarından kaçınma konusunda ne gibi zorluklar yaşadıkları konusundaki soruyla ilgili olarak, katılan STÖ'lerden bazıları, STÖ'lerin kendi örgütleri adına yasal sorumluluk almak veya daha büyük STÖ ağlarının yönetim gerekliliklerine uymak için yeterince yetkin hale gelmelerine yönelik kapasite geliştirme ihtiyaçlarına işaret etmiştir. Bu sorun ayrıca STÖ'lerdeki profesyonellik sorununu ve yeterli kurumsal kapasite ve insan kaynakları eksikliği nedeniyle iç politikaların ve dokümanların bağışçı-odaklı olma gereksinimini gündeme getirmektedir. Öte yandan, katılımcı STÖ'ler, çıkar çatışmalarına özgü bir belge geliştirmiş olmamakla birlikte, çıkar çatışmalarının önlenmesi, mali yönetim, satın alma kuralları, risk analizi ve şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlanması açısından, dernek başkanının oy hakkının kaldırılması ve yönetim kurulunda tüm kararların oy birliğiyle alınması gibi çeşitli diğer mekanizmalarının ve iç politikalarının mevcut olduğunu da ifade etmiştir.

39 1 ve 2 Aralık 2022 tarihinde düzenlenen odak grup toplantıları kapsamında, STÖ'lerin ne tür bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahip oldukları ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kapsamı ve içeriğinin ne olduğu konusundaki soruyla ilgili olarak, katılan STÖ'ler, bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasının kabul edilmiş olması haricinde, düzenli faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından izlenmesine yönelik bir toplumsal cinsiyet eşitliği izleme çalışmasının yanı sıra örgütlerinin yönetim organında bir eş-başkanlık politikasına da sahip olduklarını ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı STÖ, stratejik planlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini benimsediklerini, yönetim kurullarında eşit sayıda erkek ve kadın bulunduğunu, derneklerinde cinsiyete göre ayrılmamış tuvaletler oluşturduklarını, toplumsal cinsiyete duyarlı bir dil kullandıklarını ve uygulamakta oldukları burs programı kapsamında bir ayrımcılık yapmama politikasına sahip olduklarını açıkça belirtmiştir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ortak bir konu olarak kabul edildiği ve bu nedenle örgütleri tarafından geliştirilen her politika belgesinde dikkate alındığı vurgulanmıştır.

Gösterge 3.1.e: Vizyon, misyon ve amaçlar dahil olmak üzere kurumsal bir stratejiye sahip STÖ'lerin oranı

3 – standartları orta ölçüde karşılıyor 50%

Katılan STÖ'lerin yarısı (%50), kurumsal stratejilerinin vizyon, misyon ve amaçlar arasından en az bir ögeyi açıkça belirttiğini bildirmiştir. Aynı zamanda, ankete yanıt veren STÖ'lerin yarısından fazlası (%59) kurumsal bir stratejiye, stratejik bir plana veya benzer bir strateji belgesine sahip olduklarını belirtmiştir. Buna ek olarak, kurumsal bir stratejiye sahip olduklarını belirten STÖ'lerin %93'ü, kurumsal strateji belgelerinin kurumsal vizyon, misyon ve amaçlardan oluşan üç unsurdan en az birini içerdiğini belirtmiştir.

SH 3.2. STÖ'ler , faaliyetlerinin sonuçlarını halka iletebilmektedir.

Gösterge 3.2.a: En az bir çevrimiçi iletişim kanalına sahip STÖ'lerin oranı.

5 – standartları tamamen karşılıyor 99%

STÖ'ler , en az bir çevrimiçi iletişim kanalına sahiplik açısından neredeyse tam uyum bildirmiştir. STÖ'lerin %99'u, en az bir çevrimiçi iletişim kanalına sahip olduklarını belirtmiştir. STÖ'lerin yanıtlarına göre, STÖ'lerin %85'inin bir Facebook hesabına ve %76'sının bir internet sitesine sahip oldukları görülebilir. Bunun ardından en yaygın kullanılan iletişim kanalları Instagram (%77), Twitter (%61), mesajlaşma uygulamaları (Viber, Telegram, WhatsApp, Signal) (%54), Youtube (%48), LinkedIn (%31), Spotify (%5) ve e-postadır (%2). Buna ek olarak, "diğer" kısmı altında, yanıt verenlerin bazıları iletişim için SMS kullandıklarını belirtmiştir. Yanıt verenlerin hiçbirinin iletişim kanalı olarak geleneksel medya, TV, gazete veya radyo kullanmadığının belirtilmesi önemlidir.

Gösterge 3.2.b: Uzman iletişim personeline sahip STÖ'lerin oranı.

Yanıt veren STÖ'lerin yarısından fazlası (%65), paydaşlar ve halkla dış iletişimden sorumlu olan bir personelleri bulunduğunu belirtmiştir.

Gösterge 3.2.c: Medya ile işbirliği yapan STÖ'lerin oranı.

STÖ'lerin sadece %21'i örgütlerinin medya ile ortaklık yaptığını belirtmiştir.

SH 3.3. STÖ'ler, program faaliyetleri ve fon kaynakları konusunda şeffaftır.

Gösterge 3.3.a: Yıllık raporlarını ve mali tablolarını yayınlayan STÖ'lerin oranı.

3 – standartları orta ölçüde karşılıyor 42%

Yanıt veren STÖ'lerin yarısından azı (%42), 2021 yılında hem yıllık raporlarını hem de mali tablolarını yayınladıklarını belirtmiştir. Öte yandan, STÖ'lerin %65'i sadece yıllık raporlarını yayınladıklarını belirtirken, %50'si sadece mali tablolarını yayınladıklarını belirtmiştir. Buna ek olarak, STÖ'lerin %35'i yıllık raporlarını veya mali tablolarını internet sitelerinde yayınladıklarını belirtirken, %27'si yıllık raporlarını veya mali tablolarını basılı kopya olarak yayınladıklarını belirtmiştir. Ayrıca STÖ'ler, "diğer" kısmı altında, yıllık raporlarını veya mali tablolarını yönetim kurulu toplantısında, üyeleriyle veya genel kurullarında paylaştıklarını, %50'si e-posta ve Instagram yoluyla paylaştıklarını, veya Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne sunulan zorunlu yıllık beyanlarında ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün Dernekler Bilgi Sistemi'nde (DERBİS) paylaştıklarını da belirtmiştir. Yıllık raporlarını veya mali tablolarını yayınlamama nedenlerine ilişkin açık uçlu soru ile ilgili olarak, STÖ'ler, örgütlerinin tüzel kişiliğe sahip olmaması, raporlarını yayınlamaları gerektiğini bilmemeleri veya raporları hazırlamak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmamaları veya örgütlerinin Aralık 2021'de kurulmuş olması ve yıllık ve mali raporlarını ilgili kamu kurumuna sunmuş olmaları gibi çeşitli yanıtlar vermiştir. Bazı STÖ'ler, yıllık raporlarını veya mali tablolarını yayınlamamalarına ilişkin önemli nedenler arasında Türkiye'nin mevcut siyasi konjonktürü nedeniyle yayınlamamayı tercih ettiklerini vurgularken, bazıları ise kurumsallığı reddettiklerini belirtmiştir. Buna ek olarak, bir LGBTI+ örgütü, Türkiye'de gittikçe artan nefret söylemi ve LGBTI+ bireylerin suçlu muamelesi görmeleri, nefret yayan haberlere maruz kalmaları ve geçmişte yayınlanan raporlar yoluyla kitle örgütleri tarafından aleyhlerine kışkırtmalar olması nedeniyle yıllık ve mali raporlarını yayınlamamayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu nedenle kendilerini, raporlarını sadece iç denetim, dış denetim ve ilgili kamu kurumuna sunmakla sınırlamayı tercih etmişlerdir. 1 ve 2 Aralık 2022 tarihinde düzenlenen odak grup toplantıları kapsamında, yıllık raporlarını ve mali tablolarını yayınlamama nedenleri sorulduğunda, katılan STÖ'lerden bir tanesi, yurt dışından sağladıkları kaynaklar ile ilgili olarak ana akım medyanın saldırısına uğradıklarını ve bu nedenle yönetim kurullarının mali destek almadıkları kurumların logolarını internet sitelerinden kaldırmaya karar verdiğini belirtmiştir. Buna ek olarak, katılan diğer bir STÖ, yabancı bağışçılardan fon aldıkları için ana akım ve sosyal medyada saldırıya uğramaları nedeniyle mali raporlarını yayınlamadıklarını belirtmiştir. Öte yandan, katılan diğer bir STÖ, mali tablolarını yayınladıklarını ve hedef gösterilseler bile yayınlamaya devam edeceklerini ifade etmiştir.

Gösterge 3.3.b Fon kaynakları ve önceki yılda alınan tutarlar hakkında bilgi yayınlayan STÖ'lerin oranı.

2 – standartları asgari düzeyde karşılıyor 22%

STÖ'lerin sadece %22'si, örgütlerin 2021 yılındaki hem fon kaynakları hem de alınan miktarlar hakkındaki bilgileri yayınladığını belirtmiştir. Öte yandan, STÖ'lerin %37'si örgütlerin sadece alınan miktarlar hakkındaki bilgileri yayınladığını belirtirken, %35'i örgütlerin sadece fon kaynakları hakkındaki bilgileri yayınladığını belirtmiştir. STÖ'lerin %39'u ne alınan miktarlar ne de fon kaynakları hakkındaki bilgileri yayınladıklarını ifade etmiştir.

SH 3.4. STÖ'ler , çalışmalarının sonuçlarını izler ve değerlendirir.

Gösterge 3.4.a: Geçen yıl içindeki çalışmalarının bir değerlendirmesini yapmış olan STÖ'lerin oranı.

4 – standartları büyük ölçüde karşılıyor 80%

Çalışmalarının bir değerlendirmesini yapmış olan STÖ'lerin oranı hakkındaki soru ile ilgili olarak, katılan STÖ'lerin %80'i 2021 yılında en az bir değerlendirme yaptıklarını bildirmiştir. STÖ'lerin %47'si örgütlerinin 2021 yılında 2-4 arası değerlendirme yaptığını belirtirken, yanıt veren STÖ'lerin %33'ü örgütlerinin en az bir değerlendirme yaptığını bildirmiştir. STÖ'lerin %15'i, örgütlerinin 5'ten fazla değerlendirme yaptığını belirtmiştir. 1 ve 2 Aralık 2022 tarihinde yapılan odak grup toplantıları kapsamında, izleme ve değerlendirme çalışmalarının ne ölçüde STÖ'nün örgütsel yapısının ayrılmaz bir parçası olduğu ve ne ölçüde STÖ tarafından yürütülen spesifik bir projeden bağımsız olarak izleme ve değerlendirme çalışmaları yaptıkları hakkındaki soruyla ilgili olarak, katılan STÖ'ler düzenli yıllık ve altı aylık izleme çalışmaları yaptıklarını, performans göstergelerini belirlediklerini, anketler yaptıklarını ve bir denetim kurulu oluşturduklarını belirtmiştir. Katılımcı STÖ'lerden bir tanesi, aldıkları fonlar kapsamında yürütülen izleme faaliyetleri dışında, kendilerini, diğer bölgelerde devam eden projeleri ve sundukları hizmetleri izlemek amacıyla örgütleri dahilinde oluşturulmuş özel bir birim yoluyla kendi izleme çalışmalarını yaptıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, katılan diğer bir STÖ, kendi örgütleri içinde bir mali denetim ve 360 derecelik değerlendirme yaptıklarını ve çalışanların birbirlerini ve örgütlerini değerlendirmelerine olanak vermek amacıyla isim belirtilmeden verilen yanıtlar toplayarak bir değerlendirme çalışması yürüttüklerini belirtmiştir. Öte yandan, katılan STÖ'lerden biri, bir veri tabanına ve yıllık olarak güncellenen izleme göstergelerine sahip olmalarına rağmen, izleme ve değerlendirme çalışmalarının insan kaynaklarına ve yürüttükleri projelere bağımlı olduğunu bildirmiştir.

SH 3.5. STÖ'ler , çalışmalarına dayanak oluşturmak için araştırmalar ve kanıtlar kullanır..

Gösterge 3.5.a: Çalışmaları, araştırmalar yoluyla elde edilen kanıtlara dayanan STÖ'lerin oranı.

5 – standartları tamamen karşılıyor 92%

Katılan STÖ'lerin %92'si, çalışmalarının aşağıdaki araştırmalardan en az biri yoluyla elde edilen kanıtlara dayandığını bildirmiştir: toplumla istişareler, anketler, kamuoyu anketleri, rastgele seçilmiş kontrollü çalışmalar, masa başı araştırmalar, saha araştırmaları ve odak grup toplantıları. STÖ'ler tarafından verilen yanıtlara göre, katılan STÖ'lerin çoğunluğu odak grup toplantıları (%56,2) ve toplumla istişareler (%42,5) gerçekleştirmiş, bunları saha araştırmaları (%39), anketler (%37,7), masa başı araştırmaları (%32,9), kamuoyu anketleri (%14,4) ve rastgele seçilmiş kontrollü çalışmalar (%6,2) izlemiştir. Buna ek olarak STÖ'ler, "diğer" kısmı altında, yıllık izleme çalışmaları, sözlü araştırmalar, Zoom toplantıları, istişareler, derneklerine yapılan başvuruların analizleri, bir yandan gözlem için istismara uğrayan çocukların mahkemelerine katılırken diğer yandan ailelere ve ilgili çocuklara hukuki ve psikolojik destek sağlanması ve arama konferansları gibi çeşitli diğer araçları kullandıklarını belirtmiştir.

Gösterge 3.5.b: Çalışmalarına, mevcut veya gelecekteki çalışmalarından yarar görebilecek kişilerle istişare yoluyla bilgi sağlayan STÖ'lerin oranı.

5 – standartları tamamen karşılıyor 95%

Katılan STÖ'lerin %95'i, çalışmaları için aşağıdaki paydaşlardan en az biriyle istişareler yoluyla bilgi sağlandığını bildirmiştir: yerel topluluklar, ortaklar, üyeler, yerel makamlar, ulusal makamlar, kamu kurumları, kurumsal bağışçılar, bireysel bağışçılar, özel işletmeler ve akademik kurumlar. STÖ'ler tarafından verilen yanıtlara göre, katılan STÖ'lerin çoğunluğu üyeleri (%69), yerel makamlar (%63,4) ve kamu kurumları (%56,6) ile istişare ettiklerini belirtmiş, bunları yerel topluluklar (%54,5), akademik kurumlar (%41,4), ortaklar (%35,9), ulusal makamlar (%29),

bireysel bağışçılar (%21,4), kurumsal bağışçılar (%21,4) ve özel işletmeler (%17,9) izlemiştir. Buna ek olarak STÖ'ler, "diğer" kısmı altında, yayım programlarına katılan yararlanıcılar, şiddet sonrası hizmet sağlayıcılar, başvuru sahipleri ve danışanlar, STÖ'ler, medya ve basın kuruluşları ve yurttaş gazetecileri, uluslararası kuruluşlar, yerel STÖ'ler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gönüllüler ve diğer dernekler gibi projeleriyle ilgili paydaşlarla istişarelerde bulduklarını da belirtmiştir. Neden herhangi bir paydaşla istişare edilmediği konusundaki açık uçlu soru ile ilgili olarak, STÖ'lerin iki tanesi paydaşlarla istişare için yeterli kaynaklara sahip olmadıklarını ve bu tip bir değerlendirmenin geleneksel olarak yapılmadığını belirtmiştir.

SH 3.6. STÖ'ler, ortak amaçlara ulaşmak için adil ve saygılı ortaklıklar içinde çalışır.

Gösterge 3.6. Yerel, merkezi ve uluslararası ağlarda yer alan STÖ'lerin sayısı.

Katılan STÖ'lerin %71'i, örgütlerinin resmi, gayri resmi, yerel, ulusal ve uluslararası ağlardan birinin üyesi olduğunu belirtmiştir. STÖ'lerin %52'si ulusal bir ağın, %39'u uluslararası bir ağın ve %26'sı yerel bir ağın üyesi olduklarını ifade etmiştir. STÖ'lerin %36'sı resmi bir ağın üyeleri olduklarını belirtirken, %11'i ise gayri resmi bir ağın üyesi olduklarını bildirmiştir.

Gösterge 3.6.b: Akademik çevre, sosyal ortaklar ve özel sektör ile sektörler arası ortaklıklarda yer alan STÖ'lerin oranı.

Akademik çevre ve özel sektör ile sektörler arası ortaklıklar bakımından, STÖ'lerin %50'si üniversiteler ile ortaklıklarda yer aldıklarını ve %31'i ise özel sektörle ortaklıklarda yer aldıklarını belirtmiştir. STÖ'lerin %22'si, bu kuruluşların hiçbiri ile ortaklıklarda yer almadıklarını bildirmiştir. Buna ek olarak STÖ'ler, "diğer" kısmı altında, uluslararası kamu kuruluşları, Milli Eğitim Bakanlığı, ulusal ve uluslararası insan hakları kurumları ve belediyeler ile ortaklıklarda yer aldıklarını da belirtmiştir.

SH 3.7. STÖ'ler, çeşitlendirilmiş bir fon tabanına sahiptir.

Gösterge 3.7.a: Donör gelir kaynakları çeşitlendirilen STK'ların oranı.

4 – standartları büyük ölçüde karşılıyor

62%

Donör geliri kaynakları çeşitlendirilmiş olan STÖ'lerin oranı ile ilgili soruya göre, STÖ Anketinin sonuçları STÖ'lerin %38'inin bütçelerinin %50'sinden fazlasını tek bir donör türünden elde ettiğini, STÖ'lerin %62'sinin ise çeşitlendirilmiş bir fon tabanına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan, STÖ'lerin %89'u bir veya daha fazla diğer donör gelirine sahiptir. Bağışçılar türlerine göre gruplandığında, STÖ'lerin çoğunluğu bütçelerini uluslararası fonlardan (STÖ'lerin %35'i bütçelerini Avrupa Komisyonundan, %30'u bütçelerini yabancı özel vakıflardan ve uluslararası STÖ'lerden, %21'i ise bütçelerini Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı veya Avrupa Konseyi'nden almıştır) alırken, bütçelerini yerel yönetimler, il/ilçe/kurum yönetimleri veya ulusal yönetim gibi ulusal kaynaklardan alan STÖ'lerin miktarının uluslararası fonlara ait rakamlara kıyasla nispeten düşük (%18) olduğu görülmüştür. Bunun haricinde, STÖ'lerin %17'si bütçelerini ikili donörlerden aldıklarını bildirmiş, %6'sı ise bütçelerini yerel özel vakıflardan aldıklarını belirtmiştir. "Diğer" kısmı altında, STÖ'ler üyelik aidatlarından, bireysel bağışlardan ve sponsor şirketlerden ve Etkiniz AB Programı gibi STÖ'lere aynı destek sağlayan AB programlarından kaynaklar sağladıklarını da belirtmiştir.⁴⁰

40 1 ve 2 Aralık 2022 tarihlerinde düzenlenen odak grup toplantıları kapsamında, katılan STÖ'lerden biri derneklerinin bütçesinin büyük kısmını uluslararası fonlardan aldıklarını, ancak diğer kaynaklara erişimde ve - hak temelli bir örgüt olmaları ve insanların hak temelli örgütlere genellikle bağış yapmaması nedeniyle - bireysel bağışlar yoluyla para toplamada sorunlar yaşadıklarını ifade etmiştir. Katılan diğer bir STÖ, küçük ölçekli STÖ'ler için fon kaynaklarının çok sınırlı olduğunu, kendilerine kurumsal hibeler verilmediğini ve bu nedenle küçük ölçekli STÖ'lerin kendi mali ve insan kaynaklarını geliştirme ve misyonlarını ve vizyonlarını gerçekleştirme bakımından zorluklar yaşadıklarını da vurgulamıştır. Ayrıca, katılan STÖ'lerden biri, çok fazla bürokrasiye yol açan kurumlar ile çalışmamaya özen gösterdiklerini ve proje bazlı çalışmalar yapmadıklarını belirtmiştir.

Gösterge 3.7.b: Üyelik aidatları, kurumsal/bireysel bağışlar ve gelir getirici faaliyetler gibi, donörler haricindeki kaynaklardan fon sağlayan STÖ'lerin oranı.

5 – standartları tamamen karşılıyor

89%

STÖ Anketinin sonuçlarına göre, STÖ'lerin %89'unun donörler haricinde en az 1 gelir kaynağına sahip oldukları gözlemlenmiştir. Ankete yanıt veren STÖ'lerin yarısından fazlası (%59) üyelik aidatlarından kaynak sağladıklarını belirtirken, %53'ü bireysel bağışlardan kaynak sağladıklarını bildirmiştir. Bunu, %28 ile kendi ticari/sosyal işletme faaliyeti/hizmet temininden kaynak sağladığını belirten STÖ'ler ve %19 ile kendi özel işletmelerinden kaynak sağladığını bildiren STÖ'ler takip etmiştir. Öte yandan, kitlesel fonlama, Türkiye'deki STÖ'ler için yaygın gelir kaynakları arasında değildir. STÖ'lerin sadece %3'ü kitlesel fonlama yoluyla kaynak sağladıklarını belirtmiştir. Buna ek olarak STÖ'ler, "diğer" kısmı altında, kira gelirleri, fuarlar, festivaller ve sergilerden de kaynak sağladıklarını belirtmiştir.

SH 3.8. STÖ'ler etkili, güçlendirilmiş ve gelişmiş insan kaynaklarına sahiptir.

Gösterge 3.8.a: Personel istihdam eden STÖ'lerin oranı.

Personel istihdam eden STÖ'lerin oranıyla ilgili rakamlar dikkate alındığında, STÖ'lerin %67'si danışmanlar dışında ücretli bir personelleri olduğunu bildirmiştir. STÖ'lerden %30'u 1-5 arası ücretli personeli olduğunu, %15'i 6-10 arası ücretli personeli olduğunu ve %22'si 11 veya daha fazla ücretli personeli olduğunu belirtmiştir. Bu rakamlar, katılımcı STÖ'lerin çoğunluğunun kaynaklara erişim kapasitesine sahip olduklarını ve örgütlerinde ücretli personel çalıştırma maliyetini karşılayabildiklerini göstermektedir.

Gösterge 3.8.b: Uluslararası insan kaynakları politikalarına sahip STÖ'lerin oranı

1 – standartları karşılamıyor

0%

STÖ Anketi kapsamında insan kaynakları politikaları ile ilgili olarak, uluslararası insan kaynakları politikalarına sahip STÖ'lerin oranını değerlendirmek için, işe alma politikası, çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası, disiplin politikası, mağduriyet/şikayet politikası, performans değerlendirme politikası, işten çıkarma politikası, ücret politikası, zorbalık ve taciz politikası ve çocukları ve savunmasız yetişkinleri koruma politikaları olmak üzere dokuz politika dikkate alınmıştır. Bu bakımdan, Türkiye'deki yanıt veren STÖ'ler arasında söz konusu dokuz politikanın hepsini kabul eden ve uygulayan bir STÖ olmadığı gözlemlenmiştir. En fazla uygulanan iç politikalar istihdam politikası (%28), çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası (%20) ve çocukları ve savunmasız yetişkinleri koruma politikaları (%20) olmuştur. Yanıt veren STÖ'ler içinde bu politikaların en az birini kabul etmiş veya uygulamış olanların oranı %20 iken, bu politikaların sekiz tanesini kabul etmiş ve uygulamış STÖ'lerin oranı sadece %2'dir.

Gösterge 3.8.c: Geçen yıl içinde açık personel ve gönüllü pozisyonlarını halka açık olarak duyuran STÖ'lerin oranı.

Yanıt veren 122 STÖ içinde %23'ü, açık personel ve gönüllü pozisyonlarını halka açık olarak duyurmadıklarını bildirirken, %16,4'ü ise boş kadroları olmadığını belirtmiştir. Geri kalan STÖ'ler ise açık personel ve gönüllü pozisyonlarını internet siteleri (%43,4), sosyal medya (%44,3), internet portalları (%32), posta listeleri (%18) ve basılı medya (%5,7) yoluyla halka açık olarak duyurmaktadır. Buna ek olarak STÖ'ler, "diğer" kısmı altında, açık personel ve gönüllü pozisyonlarını sadece üyelerine veya kadınlar ve kadın örgütleri yoluyla, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) yoluyla veya kapalı bir çevreye sözlü duyuru yoluyla duyurduklarını belirtmiştir.

Gösterge 3.8.d: Çeşitlilik içeren bir iş gücünün istihdam edilmesini teşvik eden kurumsal politikalara sahip STÖ'lerin oranı.

Çeşitlilik içeren bir iş gücünün istihdam edilmesini teşvik eden kurumsal politikalar açısından, STÖ Anketi kapsamında, yanıt veren STÖ'lerin çeşitliliğin teşvik edilmesine duyarlı bir istihdam politikası benimseyip benimsemediklerini görmek için STÖ'lerin iki iç politikası birlikte değerlendirilmiştir. Bunlar istihdam politikası ile çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikasıdır. Bu açıdan, STÖ'lerin küçük bir yüzdesi (%16) insan kaynakları politikalarında çeşitlilik sağlamak için hem bir istihdam politikasını hem de bir çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikasını benimsemiştir.

Gösterge 3.8.e: Geçen yıl içinde personelleri ve gönüllüleri bir eğitim kursuna katılmış olan STÖ'lerin oranı.

4 – standartları büyük ölçüde karşılıyor

78%

STÖ'lerin %78'i, mesleki gelişimleri için personellerinin veya gönüllülerinin bir eğitim kursuna katılmalarına olanak sağladıklarını belirtmiştir.

Bibliyografya

- Kamu yararına çalışma statüsü verilen derneklerin toplam sayısı:
<https://www.siviltoplum.gov.tr/yillara-gore-faal-dernek-sayilari> ve <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararına-calisan-dernekler>
- Venedik Komisyonu, “7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanunun Uluslararası İnsan Hakları Standartlarına Uygunluğuna İlişkin Görüş”, CDL-AD(2021)-023cor, 6 Temmuz 2021,
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)023cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)023cor-e)
- Vergi muafiyeti tanınan vakıfların toplam sayısı:
<https://www.gib.gov.tr/yararim-ve-kaynaklar/yararlı-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi> ve https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/001vakiflarin-turlerine-gore-dagili-mi05082020.pdf
- İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2021 Proje Başvuru Rehberi:
https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Projeler/Prodes/BasvuruRehberi_2021.pdf
- İçişleri Bakanlığı 2021 Faaliyet Raporu:
https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/strateji/raporlar/faaliyet_raporlari/2021-YI-LI-IDARE-FAALİYET-RAPORU.pdf
- CAF Dünya Bağışçılık Endeksi:
<https://good2give.ngo/wp-content/uploads/2021/06/caf-world-giving-index-2021.pdf>
- Vakıflara ve derneklere vergi muafiyeti ve kamu yararına çalışma statüsü tanıma yetkisini Cumhurbaşkanına veren mevzuat değişiklikleri:
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>
- 11.i Ulusal Kalkınma Planı:
<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>
- Dışişleri Bakanlığı AB başkanlığı tarafından “Kamu-STÖ İşbirliği ve Türkiye’de Gönüllülük Süreçlerini Güçlendirilmesi” konusunda düzenlenen danışma çalıştay nihai raporu:
http://siviltoplumsektoru.org/wp-content/uploads/2019/12/Gonulluluk_Calistayi_Raporu.pdf
- Strateji ve Bütçe Başkanlığının 2020 Yılı Yatırım Planı:
http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/2020_Yatirim_Programi.pdf
- Derneklerdeki tam zamanlı çalışanların toplam sayısı:
<https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-derneklerdeki-calisan-sayilari>
- Vakıflardaki toplam ücretli çalışanların sayısı:
https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/007vakiflarin-uye-ve-gorev-alan-kisi-sayilari.pdf
- STÖ’lerdeki çalışanların toplam iş gücüne oranı ve STÖ’lerdeki çalışanların toplam istihdama oranı:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2021-45645>
- kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW), Türkiye’nin 8. Periyodik İncelemesine ilişkin gölge rapor:
<https://en.morcati.org.tr/oampeee/2022/02/CSO-Shadow-Report-for-8th-Periotic-Review-of-TurkiyeTürkiye.pdf>
- İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan “Sivil Toplum İstisare Kurulu Görev ve Çalışma Yönergesi” başlıklı talimatname:
https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Mevzuat/Yoenergeler/sivil_toplum_istisare_kurulu_yoenergesi.pdf
- Sivil Toplum İstisare Kurulunun Çalışma Esasları:
<https://www.siviltoplum.gov.tr/sivil-toplum-istisare-kurulu>

Danışılan Kanunların Listesi

- Anayasa
- Türk Medeni Kanunu
- Türk Ceza Kanunu
- Ceza Muhakemesi Kanunu
- Hukuk Muhakemeleri Kanunu
- Dernekler Kanunu
- Vakıflar Kanunu
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
- Yardım Toplama Kanunu
- Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun
- Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Vakıflara Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Kanun
- Kurumlar Vergisi Kanunu
- Gelir Vergisi Kanunu
- İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun
- Terörle Mücadele Kanunu
- Basın Kanunu
- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun
- Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun
- Terörizmin Finansmanın Önlenmesi Hakkında Kanun
- Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- İl Özel İdaresi Kanunu
- Belediye Kanunu
- Mevzuat Çalışma Komisyonları Hakkında Yönetmelik
- Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
- Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık Ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik